

Tor Morten Normann

Materielle og sosiale mangler

Utslag av fattigdom

Rapporter I denne serien publiseres analyser og kommenterte statistiske resultater fra ulike undersøkelser. Undersøkelser inkluderer både utvalgsundersøkelser, tellinger og registerbaserte undersøkelser.

© Statistisk sentralbyrå, juli 2011 Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.	Standardtegn i tabeller	Symbol
ISBN 978-82-537-8139-6 (trykt)	Tall kan ikke forekomme	.
ISBN 978-82-537-8140-2 (elektronisk)	Oppgave mangler	..
ISSN 0806-2056	Oppgave mangler foreløpig	...
Emne: 05.01/00.02	Tall kan ikke offentliggjøres	:
Trykk: Statistisk sentralbyrå	Null	-
	Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
	Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
	Foreløpig tall	*
	Brudd i den loddrette serien	—
	Brudd i den vannrette serien	
	Desimaltegn	,

Forord

På oppdrag fra Arbeidsdepartementet har Statistisk sentralbyrå gjennomført en analyse av hvilke utslag fattigdom kan få i form av materielle og sosiale mangler. Formålet er å se om fattigdom definert på ulike måter gjennom seks forskjellige lavinntektsdefinisjoner fører til mangler på sentrale goder, både for voksne og for barn. Dataene vi bruker er hentet fra levekårsundersøkelsen EU-SILC, som er en undersøkelse koordinert og samordnet av EUs statistikkorgan Eurostat. Dette gjør at man på et senere tidspunkt kan sammenligne de norske resultatene med resultater fra andre land.

Analysene som presenteres i denne rapporten bør ses som en videreføring rapporten ”Fattigdomsrisiko – En levekårsstilnærming” (Normann 2009), som drøftet ulike måter å definere fattigdom på og deres sammenheng med ulike levekårsproblemer.

Prosjektstøtte: Arbeidsdepartementet.

Sammendrag

Fattigdom kan defineres og avgrenses på mange ulike måter, og det kan ha betydning for hvilke utslag fattigdom får. Denne rapporten bygger på rapporten *Fattigdomsrisiko – en levekårstilnærming* utgitt i 2009 (Normann 2009), hvor vi så på ulike måter å definere fattigdom på og hvordan de hang sammen med levekårsproblemer. Her bruker vi seks av de ulike målene for å se videre på hvordan det kan gi forskjellige utslag, både når det gjelder hvem som er utsatt og hvordan det slår ut i form av materielle mangler, betalingsproblemer og sosial ekskludering. Denne gangen ser vi også på i hvilken grad barna i fattige husholdninger, eller mer presist, husholdninger med lavinntekt, er utsatt for å mangle goder.

I kapittel 1 går vi gjennom de ulike metodene og viser at de ulike lavinntektsdefinisjonene gir ulike utslag både for hvor mange og hvilke grupper som er utsatte for fattigdom. Felles er at unge oftere er utsatt for lavinntekt enn eldre, og at grupper som enslige forsørgere, par med barn i laveste inntektskvintil, unge aleneboende, sosialhjelpsmottakere og langtidssyke også er mer utsatt for lavinntekt enn andre, uavhengig av definisjon. Vi viser også at det er en klar sammenheng mellom lavinntekt og det å oppfatte sin egen økonomi som trang eller å ha problemer med uforutsette utgifter.

I kapittel 2 tar vi for oss mangel på materielle goder og økonomiske vansker som utslag av fattigdom, og ser hvordan disse problemene fordeler seg i ulike grupper og hvordan de henger sammen med lavinntekt. I alt er det nokså få som svarer at de ikke har råd til goder som TV, PC, vaskemaskin, privatbil, mobiltelefon, to par sko og nye klær. Men grupper som sosialhjelpsmottakere, unge aleneboende, enslige forsørgere og personer tilhørende par med barn i laveste inntektskvintil skiller seg ut ved at de relativt ofte ikke har råd til enkelte av godene. Når vi sammenligner ulike lavinntektsgrupper med befolkningen totalt, finner vi gjennomgående høyere andeler som både mangler goder og som oppgir at økonomi er årsak til mangelen. Det å tilhøre en lavinntektsgruppe viser sterk statistisk sammenheng med det å ikke ha råd til minst ett av de materielle godene vi har målt. Lavinntekt viser også ganske sterk sammenheng med betalingsproblemer, spesielt når studenter og formuende holdes utenfor i defineringen av lavinntektsgrupper.

Fattigdom kan også medføre ekskludering fra en del sosiale arenaer. I kapittel 3 ser vi på hvordan tilhørighet til ulike grupper og lavinntekt påvirker sosial ekskludering. Dette er målt ved å ha råd til å gå ut med venner og familie, eller invitere dem hjem for å spise og drikke, samt det å ha råd til en regelmessig fritidsaktivitet. I befolkningen totalt er det få som ikke har råd til disse godene, men i alle de seks lavinnteksgruppene vi har definert er andelene høyere, spesielt når studenter og formuende holdes utenfor lavinnteksgruppene.

I kapittel 4 ser vi på hvilke utslag av fattigdom vi kan finne blant barn. Her ser vi på mangler på sko og klær, ulike kostholdsmangler, mangel på bøker og leker samt deltakelse i sosiale aktiviteter. Målt ved våre indikatorer, som er tilpasset en europeisk kontekst, opplever de aller færreste barn i Norge mangler på disse områdene. Heller ikke i lavinntektsfamilier forekommer det ofte at barna mangler helt grunnleggende goder, men det er likevel slik at barn i lavinntektsfamilier har større fare for å oppleve slike mangler enn andre barn.

Abstract

Poverty can be defined in many different ways, and this may affect the measured outcomes of poverty. This report is a continuation of the report *Fattigdomsrisiko – en levekårstilnærming*, published in 2009 (Normann 2009), in which we analysed different ways of defining poverty and their correlation with poor living conditions. We now use six of those different definitions to further analyse how they give different results, both in which groups are exposed, and how they correlate with material deprivation, arrears and social exclusion. This time, we also include the children in poor households, or more precisely low-income households, to see how exposed they are to deprivation.

In chapter 1, we present the different methods for defining low income, and illustrate how these definitions give different results, both for how many and which groups are exposed to poverty. In common for all definitions is that youngsters are more exposed to low income than the elderly, and that groups as single parents, couples with children in the lowest income quintile, young singles, social assistance recipients and long time sick persons are more exposed. We also demonstrate a clear correspondence between low income and how difficult it is to make ends meet on the one side, and problems with unforeseen expenses on the other.

In chapter 2 we look at material deprivation and economical difficulties as outcomes of poverty. We also show how these problems are unevenly distributed among different groups and how they are connected to low income. In total, not being able to afford goods as TV, PC, washing machine, private car, mobile phone, two pair of shoes and new clothes is reported by only a few. But relatively often, persons in groups as social assistance recipients, young singles, single parents and couples with children in the lowest income quintile report that they cannot afford some of these goods. When comparing different low income groups with the population as a whole, we generally find higher shares reporting both lack of goods and not being able to afford them. Belonging to a low income group gives strong statistical correlation with not being able to afford at least one of the goods measured. Belonging to a low income group also gives quite strong statistical correlation with arrears, in particular when students and wealthy are excluded from the definition of low income.

Poverty may also cause exclusion on different social arenas. In chapter 3 we take a look at how belonging to different groups, as well as low income, affect social exclusion. Social exclusion is measured by shares not able to afford going out with, or inviting friends and family home for a meal or something to drink, as well as affording a regular leisure activity. In the population as a whole, few people cannot afford this, but in all six low income groups defined, the shares are higher, especially when students and wealthy are excluded from low income groups.

In chapter 4 we analyse how poverty may affect children. We measure lack of shoes and clothing, different diet shortages, lack of books and toys, as well as participation in social activities. Measured by our indicators, adapted to a European context, these problems are experienced by a small minority of Norwegian children. Lack of basic goods for children is not frequent even in low income families. But still, there is a higher risk for experiencing these problems for children in low income families compared to other children.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Abstract	5
1. Innledning	7
2. Mål på fattigdom	9
2.1. Ulike lavinntektsmål.....	9
2.2. Andeler med lavinntekt etter ulike definisjoner lavinntektsmål	12
2.3. Andeler med lavinntekt i ulike grupper	15
2.4. Subjektiv økonomi	17
3. Materielle goder og økonomiske vansker	20
3.1. Mangel på materielle goder.....	20
3.2. Betalingsproblemer	26
4. Sosiale mangler	29
5. Hvor utsatte er barna?	34
5.1. Sko og klær	34
5.2. Mat	35
5.3. Bøker og leker	36
5.4. Sosiale aktiviteter	37
5.5. Utsatte barn?	39
Litteraturliste	40
Vedlegg A: Usikkerhet	42
Tabellregister	50

1. Innledning

Analysene som presenteres i denne rapporten bør ses i sammenheng med rapporten "Fattigdomsrisiko – En levekårs tilnærming" (Normann 2009), som drøftet ulike måter å definere fattigdom på, i tillegg til at disse ulike fattigdomsdefinisjonene ble sett i sammenheng med ulike levekårsproblemer.

I denne rapporten bruker vi noen av de fattigdomsdefinisjonene som ble presentert i rapporten fra 2009, og ser dette i sammenheng med flere levekårsproblemer. Denne gangen ser vi spesielt på flere mangler på materielle goder, samt sosial ekskludering som følge av trang økonomi. Vi vier også et kapittel til materielle og sosiale mangler blant barn. Formålet er delvis det samme som i rapporten fra 2009, nemlig å analysere hvordan ulike måter å definere fattigdom på, i form av lavinntektsgrenser, ikke bare kan gi utslag i form av hvor mange og hvem som kan kalles fattige, det gir også forskjellige utslag i hva fattigdommen medfører av mangler. I så måte er det en tilnærming som kan bidra til en mer kvalifisert debatt om hva fattigdom er, hvor utbredt det er og hvilke mangler det kan medføre.

Datagrunnlaget er hentet fra levekårsundersøkelsen EU-SILC 2009 (se egen boks om datagrunnlaget), der det blant annet var en egen modul om materielle og sosiale mangler som følge av fattigdom. Denne undersøkelsen er koordinert av EU's statistikkorgan Eurostat, og selve undersøkelsen og modulen er derfor utformet for å dekke alle europeiske land på en relevant måte. For mangler på grunn av fattigdom kan det medføre utfordringer i form av å finne riktig nivå for hvilke goder man skal måle, og noe av hensikten med denne rapporten er derfor også å vurdere om modulen fra 2009 fanger opp fattigdomsrelaterte mangler i Norge. På et senere tidspunkt vil det være mulig å sammenligne funn i denne rapporten med funn i andre europeiske land.

Datakilde

I denne publikasjonen bruker vi data fra den norske levekårsundersøkelsen EU-SILC.

EU-SILC er en europeisk utvalgsundersøkelse om inntekt og levekår som er samordnet via EUs statistikkorgan Eurostat. Undersøkelsen er årlig og populasjon for den norske undersøkelsen er personer 16 år og over bosatt i Norge, utenfor institusjon. Til undersøkelsen i 2009 var det trukket om lag 8 900 personer, og vi oppnådde svar fra i underkant av 5 500 personer i alderen 16 år og over. Dette tilsvarer en svarprosent på drøye 61 prosent. Undersøkelsen er i tillegg en panelundersøkelse, noe som betyr at hver person deltar flere ganger, i vårt tilfelle åtte år.

Vi registrerer husholdningen til den uttrukne personen, og det er derfor også mulig å lage husholdningsstatistikk på bakgrunn av undersøkelsen. Undersøkelsen gir opplysninger om husholdningers økonomi, også en del om subjektive oppfatninger om økonomien. Den gir også data om bolig, boforhold og boligøkonomi, barne-tilsyn, samt opplysninger om arbeid og arbeidssituasjon siste kalenderår (korresponderer med inntektsår). Opplysninger om arbeid samt noe om arbeidssituasjon får vi for alle voksne i husholdningen. Til slutt er det noe data om helsesituasjon. Til intervjuundersøkelser knyttes en rekke opplysninger om husholdningens inntekter fra register. I denne rapporten bruker vi data fra 2009, som dekker inntektsåret 2008. I EU-SILC er det også årlige temamoduler som dekker ulike levekårstema. Disse temamodulene utarbeides av Eurostat i samarbeid med medlemslandene. I 2009 dekket denne temamodulen mangel på materielle og sosiale goder, både for respondenten (voksen) og for barna i husholdningen.

Utvalgskjevheter og usikkerhet

Levekårsundersøkelsen EU-SILC er en utvalgsundersøkelse, og det er alltid en viss usikkerhet knyttet til resultatene. Utvalget er trukket etter reglene for tilfeldig utvalg og er representativt for den populasjonen undersøkelsen dekker.

I overgangen fra det trukne utvalget (bruttoutvalget) til dem som faktisk blir intervjuet (nettoutvalget) kan det imidlertid oppstå skjevheter i fordelingen etter enkelte kjennemerker. Ved å sammenlikne bruttoutvalget med nettoutvalget etter ulike kjennemerker der vi kjenner fordelingen både i bruttoutvalget og netto-utvalget, kan man si noe om hvor representative dataene er. Når vi kjenner fordelingen av ulike kjennemerker i brutto- og nettoutvalget har vi også mulighet for å rette opp eventuelle skjevheter som har oppstått. Dette kalles frafallsvektning, og i denne rapporten er frafallsvekter benyttet i alle tabeller og analyser. I levekårsundersøkelsen EU-SILC beregnes det frafallsvekter som korrigerer for skjevheter etter kjønn, alder, utdanning og familiestørrelse. En sammenligning av vektet og uvektet fordeling opp mot bruttoutvalget etter disse kjennemerkene er gjengitt i vedleggstabell A.1. Skjevheter etter kjennemerker hvor vi ikke kjenner fordelingen i begge utvalgene har vi ikke mulighet til å korrigere for.

Fordi resultatene denne rapporten er basert på bygger på opplysninger om et utvalg av den befolkningen som undersøkelsen dekker er det også usikkerhet som følge av utvalgsvarians. I og med at utvalget er trukket etter reglene for tilfeldig utvalg, er det mulig å beregne hvor stor utvalgsvariansen kan ventes å bli. For å måle usikkerheten i resultatet for et kjennemerke kan man benytte standardavviket. Størrelsen på standardavviket avhenger blant annet av tallet på observasjoner i utvalget. I vedlegg A til rapporten beskriver vi nærmere hvordan usikkerheten øker når antall observasjoner minker og når prosenttallet man ønsker å si noe om nærmer seg 50, og vi gir eksempler på usikkerheten knyttet til å analysere små grupper. I denne rapporten er dette spesielt relevant siden lavinntektsgruppene er små, og antall observasjoner som ligger til grunn for tolkning er lite. Forskjeller mellom grupper vil dermed i stor grad være statistisk usikre. Vi kommenterer ikke dette i hvert enkelt tilfelle underveis, men fremhever om forskjeller er sikre eller usikre der det er spesielt interessant.

Vedleggstabell A.2 viser størrelsen på standardavviket for observerte prosentandeler ved ulike utvalgsstørrelser for et utvalg som er trukket etter regler for tilfeldig utvalg. I denne tabellen har vi uthevet ulike grupper som brukes underveis i denne rapporten.

2. Mål på fattigdom

2010 var det europeiske året for bekjempelse av fattigdom og sosial ekskludering. Dette ble også markert på ulike måter i Norge, og det ble spesielt fokusert på barn og konsekvenser av å vokse opp i fattigdom. Fattigdom er selvfølgelig ikke noe nytt tema, både nasjonalt og internasjonalt har dette stått sentralt på dagsorden for både forskere, politikere og allmennheten. Likevel finnes ikke "fattig" som en egen kategori i offisiell statistikk, og det er mange gode grunner til dette. Fattigdom er et komplekst fenomen som er vanskelig å definere og avgrense. En enkelt definisjon kan ikke fange opp alle aspekter, men felles alle definisjoner er at de tar utgangspunkt i knapphet på goder (se blant andre Rawls 1971 Townsend 1979 og Sen 1992). Fattigdom er dessuten nesten alltid relativt, selv om noen definisjoner, som for eksempel FNs mål i form av en dollar per dag, gir inntrykk av å være mer absolutte.

Den dominerende tilnærmingen i dag er en relativ tilnærming ut fra inntekt, hvor personer som befinner seg under et visst inntektsnivå betegnes som fattige, eller for å være utsatt for fattigdomsrisiko. Dette er mål som er lett sammenlignbare over tid og dermed relativt robuste. Det er imidlertid flere utfordringer også ved denne tilnærmingen, blant annet når det gjelder definering og måling av inntekt og kalkulering av stordriftsfordeler (Normann 2009).

Vi vil i likhet med tidligere hevde at selve definisjonen av fattigdom er et spørsmål mer av politisk enn av "statistikkfaglig" karakter. Formålet med denne rapporten er derfor heller ikke å foreslå en spesifikk definisjon av fattigdom, men heller å se hvordan ulike mål på fattigdom henger sammen med svekkede levekår i form av mangel på materielle og sosiale goder. Et viktig formål er imidlertid å vise at ulike måter å definere fattigdom på kan gi ulike resultater når man ser på utslagene fattigdom gir. Fattigdomsproblematikk består ikke kun i å finne en presis definisjon, det er også viktig å holde oppmerksomheten rettet mot hvilke effekter fattigdom, eller lavinntekt, kan gi. Da er det også viktig å være klar over at ulike målemetoder kan gi ulike resultater. For å vise at ulike måter å definere fattigdom, eller mer presist lavinntekt, på kan gi noe ulike utslag når vi etter hvert skal se på materielle mangler, økonomiske problemer og sosial ekskludering, vil vi gjennomgående benytte oss av flere ulike lavinntektsmål i denne rapporten.

2.1. Ulike lavinntektsmål

Som mål på fattigdom, eller fattigdomsrisiko, benytter både EU og OECD definisjoner basert bare på inntektsfordeling. Kort fortalt gjøres dette ved at alle årlige inntektene innad i husholdningene summeres og deles på en ekvivalensvekt som kompenserer for stordriftsfordeler i en husholding. Så finner man medianen i fordelingen av husholdningsinntekter, og definerer lavinntekt som inntekt under en gitt prosentandel av denne medianen. Ulikheten mellom EU og OECD definisjonene består i avstanden til medianen og hvor store stordriftsfordeler man regner med.¹

Som nevnt er det flere utfordringer ved å bruke en ren inntektsbasert definisjon av fattigdom. For å unngå at dem med lave inntekter i kun korte perioder blir definert som fattige, er det vanlig å bruke inntekt over flere år for å måle "vedvarende lavinntekt" eller "vedvarende fattigdom" (Epland 2005), men også da kan man få utfordringer med å fange opp overføringer mellom år og mulighetene for å spare (Aaberge og Mogstad 2007). Inntektsmålet er dessuten følsomt for endringer i både terskelverdi og ekvivalensskala. Valget av hvor i inntektsfordelingen fattigdomsgrensen skal gå vil naturligvis være svært avgjørende for hvor mange som regnes

¹ Det bør presiseres at OECD i dag ikke anbefaler noen spesiell ekvivalensskala (se: <http://www.oecd.org/dataoecd/61/52/35411111.pdf>). I OECDs egne analyser av inntektsfordeling og fattigdom (OECD 2008) benyttes i dag den såkalte kvadratrotsskalaen, som ligger nærmere EU-skalaen enn den gamle OECD-skalaen.

som fattige. Også beregningen av stordriftsfordeler i husholdningen er viktig, men det er vanskelig å finne eksakte mål på hvordan den skal beregnes og om den er lik på tvers av ulike populasjoner. I tillegg kan det stilles spørsmål ved bruken av nasjonale terskelverdier. Dersom det er store regionale variasjoner i prisen på sentrale konsumgoder, kan regionale terskelverdier være en fornuftig å ta hensyn til dette i beregningen av terskelverdier (Mogstad 2003, Aaberge et.al 2008).

Ekvivalensvekt

Det finnes flere ulike ekvivalensskalaer, men i denne rapporten har vi brukt to som er hyppig brukt i både nasjonal og internasjonal sammenheng.

Den første er **OECD skalaen**, som legger relativt liten vekt på stordriftsfordeler. I denne skalaen har første voksne en vekt lik en, andre voksne vekt lik 0,7 og hvert barn vekt 0,5. Den andre er det vi kaller **EU skalaen**, som er en modifisert versjon av OECD skalaen. Denne legger noe større vekt på stordriftsfordeler. Her har også første voksne en vekt lik 1, andre voksne har vekt lik 0,5 og hvert barn vekt lik 0,3.

Vi kan illustrere dette ved å vise til en husholdning bestående av to voksne og to barn. Med OECD skalaen vil denne husholdningen ha en vekt lik 2,7, og må dermed ha en inntekt som er 2,7 ganger høyere enn en énpersonshusholdning for å ha samme velferdsnivå. Tilsvarende vekt med EU skalaen blir 2,1, altså må husholdningen ha en inntekt som er 2,1 ganger høyere enn en énpersonshusholdning.

I tillegg er selve defineringen av inntekt er i seg selv en debatt. Det vanligste er å bruke kontante inntekter og beregne ut fra husholdningenes disponible beløp. Men da er spørsmålet hva som regnes inn som kontante inntekter. Studielån inngår vanligvis ikke, og det at man heller ikke fanger opp private overføringer, og selvfølgelig ikke "svarte" inntekter, skaper utfordringer for analyser av lavinntektsgrupper (Andersen 2007 og 2008). I tillegg finnes det ikke-kontante inntekter, som for eksempel verdien av å bo i eid bolig, verdien av å motta offentlige tjenester og også verdien av produksjon til eget konsum. Inntekt tar dessuten ikke fullstendig hensyn til formue, og formue kan brukes for å spe på forbruket eller for å takle uforutsette utgifter, og dermed ses på en buffer mot lav inntekt. Det finnes etter hvert omfattende forskning på hvordan slike momenter kan påvirke lavinntektsandeler (Aaberge and Langøren 2006, Aaberge et al 2008, Bhuller og Aaberge 2010, Galloway og Mogstad 2006, Odencrants 2007, Netten et.al 2007).

Mer prinsipielle innvendinger er at inntektsmål kan hevdes å måle inntektsfordelingen i et samfunn, og ikke velferdsnivået til dem som faller under en viss terskelverdi. Inntektsmålet sier også lite om hvilke varer og tjenester man faktisk kan skaffe seg for den summen som skal til for å komme over en gitt fattigdomsgrense. Dette leder oss over til forsøk på mer absolutte tilnærminger som tar utgangspunkt i et gitt sett av nødvendige goder. Disse baserer seg på mer konkrete vurderinger av hvilke varer og tjenester som må til for å opprettholde et visst velferdsnivå, for så å konstruere en terskelverdi for disponibel inntekt som er nødvendig for dette nivået. Fordelen er at man ser bort fra inntektsfordelingen og da heller legger vekt på et forbruksmønster som er ansett som minimum i et samfunn (Soede 2007, Marx and van den Bosch 2007). I en viss forstand vil også disse definisjonene være relative ut fra hvilke goder som tillegges vekt, og en sentral utfordring for denne typen tilnærminger er å finne grensen for et minimumsforbruk, altså hva som skal regnes som absolutt nødvendige goder (Fløtten og West Pedersen 2008).

Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO) beregner årlig et standardbudsjett for alminnelige forbruksutgifter for ulike typer husholdninger (www.sifo.no). Dette er ikke ment som et fattigdomsmål, men det *kan* likevel benyttes som en mulig budsjetttilnærming til fattigdom ved å lage inntektsgrenser for å dekke nødvendig

forbruk. Vi skal senere i denne rapporten bruke en justert versjon av dette budsjettet til å konstruere en absolutt tilnærming.

I valget mellom inntektsbaserte mål på fattigdom og mer absolutte tilnærminger vil det alltid ligge vurderinger som er åpne for debatt, og vårt mål er på ingen måte en endelig definisjon av fattigdom. Vårt formål i denne rapporten er heller å finne ut i hvilken grad personer og husholdninger som faller under ulike definisjoner på fattigdom er mer utsatt for materielle og sosiale mangler enn andre. I så måte kan også dette bidra til en mer kvalifisert vurdering av ulike fattigdomsdefinisjoner.

Valg av lavinnteksdefinisjoner

Når vi i denne publikasjonen skal bruke ulike mål på lavinntekt for å se på utslag av fattigdom, må vi foreta et valg mellom ulike tilgjengelige definisjoner. For det første vil vi da benytte det mest vanlige og relativt enkle definisjonen, benevnt som EU60 og OECD50 (se tekstboks). Disse representerer den relative inntektstilnærmingen. For også å ha en budsjetttilnærming til fattigdom, vil vi også bruke et budsjettmål basert på SIFOs standardbudsjett, benevnt som HB (se tekstboks).

I tillegg ønsker vi å benytte mål som også tar hensyn til utfordringer ved disse lavinntekstmålene som nevnt over. Datagrunnlaget gir noen begrensninger i hva som er mulig å få til, men noen sentrale momenter kan vi dekke. For det første kan vi holde studenter utenfor definisjonene. Studenter er her definert som personer som oppga at de hadde studier (eller skolegang) som hovedaktivitet i minst seks måneder av inntektsåret (2008). Vi kan også ta et visst hensyn til formue ved å holde personer bosatt i en husholdning med 50 000 kroner eller mer i registrert brutto finanskapital i inntektsåret (2008) utenfor lavinnteksdefinisjonene.

I tillegg til dette ønsker vi å ta hensyn til boliginntekter som del av inntekten.² Det betyr av vi justerer husholdningsinntektene ved at stipulert boliginntekt, eller rettere sagt stipulert husleie, er lagt til disponibel inntekt for eiere og leiere som ikke betaler markedsleie. Boliginntekt er beregnet etter samme metode som i Forbruksundersøkelsen, hvor husleieverdi beregnes avhengig av boligstørrelse stratifisert etter bosted (Nesbakken 2008). I praksis betyr det for eksempel at en husholdning som eier en bolig på 120 kvadratmeter i Oslo, uten å ha boliglån, får lagt til i underkant av 150 000 kroner til den totale disponible husholdningsinntekten. Boliginntekt er bare relevant for de rene inntektsbaserte definisjonene, EU60 og OECD50, og når boliginntekt inkluderes i disse, må også median og lavinntektsgrense beregnes på nytt. I tilnærmingen basert på budsjett (HB) har vi allerede tatt hensyn til bolig ved at den faktiske boligutgiften er lagt til i budsjettet.

Når vi kombinerer disse elementene, kommer vi fram til tre ekstra definisjoner som vi ønsker å benytte, EU60_sbf, OECD50_sbf og HB_sf (se tekstboks for definisjoner)

I denne rapporten ser vi bort fra vedvarende lavinntekt. Det er to årsaker til dette. Den ene er at analyser har vist at vedvarende lavinntekt ikke har noe spesielt sterkere sammenheng med levekårsproblemer enn definisjoner basert på årlige inntekter (Normann 2009). Den andre er at vedvarende lavinntekt krever paneldata, og selv om vår datakilde tillater dette, ville vi likevel miste mange observasjoner for de mest sentrale av våre utfallsvariabler.

---

² Inntektsbegrepet som benyttes i denne rapporten er inntekt etter skatt. Dette omfatter summen av alle yrkesinntekter (lønn- og næringsinntekt), kapitalinntekter (blant annet renteinntekter og avkastning på verdipapirer) og diverse overføringer (for eksempel ulike typer pensjoner, arbeidsledighetsstrygd, barnetrygd, kontantstøtte, bostøtte, sosialhjelp etc.) mottatt i løpet av året. Til fratrukk kommer utlignet skatt og negative overføringer (det vil si pensjonspremier i arbeidsforhold og betalt barnebidrag). For de fleste husholdninger vil denne inntekten tilsvare det vi kaller disponibel inntekt, altså det husholdningene kan bruke til forbruk og sparing.

Ulike definisjoner av lavinntekt

EU60: Andel som har årlig inntekt under 60 prosent av ettårig inntekt basert på EUs ekvivalensskala (se egen boks om ekvivalensvekter).

EU60_sbf: Tilsvarende EU60, men studenter og formuende er holdt utenfor. Husholdningsinntekter justert med stipulert boliginntekt.

OECD50: Andel som har årlig inntekt under 50 prosent av medianinntekten basert på gammel OECD skala for ekvivalensvekter.

OECD50_sbf: Tilsvarende OECD50, studenter og formuende holdt utenfor og boliginntekt inkludert i inntekten.

HB (HusholdningsBudsjett): Andel som har disponibel inntekt mindre enn hva som er nødvendig for å dekke nødvendig forbruk beregnet ut fra et justert SIFO standardbudsjett for husholdninger.

HB_sf : Tilsvarende HB, studenter og formuene holdt utenfor.

Det er åpenbart at disse seks forskjellige måtene å definere lavinntektsgrupper på vil overlape en del. Dette vil også ha betydning for andeler som er utsatte for ulike levekårsproblemer i de ulike lavinntektsgruppene fordi vi delvis snakker om de samme personene. For å vise hvordan ulike definisjoner overlapper har vi laget tabell 2.1, som leses horisontalt. Vi ser da for eksempel at 48 prosent av dem som faller under lavinntektsgrensen EU60 også faller under lavinntektsgrensen OECD50. Overlappet med HB er enda større, 66 prosent av dem som faller under grensen EU60 faller også under grensen HB. Overlappet blir størst når vi går fra de "strengeste" definisjonene og over til de som er litt videre. For eksempel finner vi at 99 prosent av dem som faller under grensen OECD50 også faller under grensen EU60, og 86 prosent under grensen HB.

Vi kunne i utgangspunktet forvente at definisjoner som er avledet overlapper fullstendig med definisjonen de er avledet fra. For eksempel er HB_sf avledet av HB, og her ser vi da også at alle som faller under grensen HB_sf også faller under grensen HB. Dette er ikke tilfelle når vi sammenligner henholdsvis EU60_sbf med EU60 og OECD50_sbf med OECD50. Dette skyldes at disse avledede definisjonene ikke er direkte avledet, men også noe omarbeidet ved at inntektsbegrepet er endret. Husholdningenes inntekt, og dermed også median, er ikke lik når vi sammenligner EU60_sbf med EU60. Det samme gjelder for OECD definisjonen.

Tabell 2.1. Overlapp mellom ulike lavinntektsdefinisjoner, prosent

	EU60	EU60_sbf	OECD50	OECD50_sbf	HB	HB_sf
EU60	100	29	48	22	66	25
EU60_sbf	78	100	45	63	67	67
OECD50	99	34	100	34	86	30
OECD50_sbf	91	98	70	100	77	77
HB	78	29	49	22	100	37
HB_sf	78	78	46	57	100	100

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

2.2. Andeler med lavinntekt etter ulike definisjoner lavinntektsmål

Tabell 2.2 viser hvordan andelen lavinntektsfattige varierer etter hvilken definisjon som brukes. Dette er tall fra levekårsundersøkelsen EU-SILC 2009 (se tekstboks om data) med inntektsopplysninger fra 2008. Andelene med lavinntekt som vises her vil avvike noe fra det som kommer fram ved bruk av inntektsundersøkelsen (Epland m.fl 2011). Det skyldes i hovedsak at levekårsundersøkelsen EU-SILC bare dekker personer 16 år og over, og dermed ekskluderer barn. Dessuten er det en utvalgsundersøkelse, og ikke totaltelling slik som inntektsundersøkelsen, og det er alltid en viss usikkerhet heftet ved utvalgsundersøkelser. Det kan også være noe ulikhet i avgrensning av husholdninger. Levekårsundersøkelsen EU-SILC kartlegger den eksakte husholdningen på intervjuutidspunktet. Inntektsstatistikken baserer seg på husholdning fra register.

Tabell 2.2. Andel personer under ulike lavinntektsgrenser etter kjønn, alder og bosted. 2009 (2008 inntekter)

	EU60	EU60_sbf	OECD50	OECD50_sbf	HB	HB_sf	Antall personer i netto-utvalget
Menn	10,0	4,2	5,7	2,8	8,9	3,5	2 808
Kvinner	13,6	4,4	5,8	2,8	11,0	4,0	2 638
16-24 år	26,9	8,5	20,1	5,6	25,3	7,4	704
25-44 år	9,9	5,7	5,6	4,2	10,0	4,7	1 973
45-66 år	5,3	2,4	2,4	1,5	5,1	2,5	1 975
67-79 år	10,0	0,9	0,7	0,0	5,2	1,1	581
80 år og over	32,1	3,8	0,3	0,0	11,0	1,2	213
Oslo	16,0	5,4	9,5	3,3	16,7	5,7	694
Akershus, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø	10,0	3,1	5,4	2,2	9,8	3,0	1 321
Andre tettsteder med 20 000 innb eller mer	11,0	6,2	5,7	3,7	10,0	5,0	888
Tettsteder med fra 2 000 til 19 999 innb	11,9	4,7	5,2	3,1	10,0	4,7	992
Tettsteder med opp til 1 999 innb, samt spredtbygde strøk ...	11,8	3,6	4,7	2,4	7,1	2,3	1 551
Totalt	11,8	4,3	5,7	2,8	10,0	3,7	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Vi presenterer her andeler fordelt på kjønn, alder og bosted. Våre tall for andeler med lavinntekt er noe lavere enn tilsvarende tabeller basert på inntektsundersøkelsen (ibid.), men avrundet gir de samme prosent, og det er godt innenfor feilmarginen for utvalgsundersøkelser.

EU60 er kanskje det inntektsmålet som oftest brukes som et mål på fattigdom, og det tilsvarer det EU publiserer som årlig "at-risk-of-poverty rate". I alt 12 prosent av den voksne befolkningen i Norge falt under denne grensen målt med 2008 inntekter. Holder vi studenter og formuende utenfor, samtidig som vi tar hensyn til boliginntekter, faller andelen til 4 prosent. Målt med EU60 har kvinner oftere lavinntekt enn menn (14 mot 10 prosent), men når vi bruker EU60_sbf forsvinner forskjellen mellom kjønnene. Også forskjellene mellom aldersgrupper reduseres betraktelig når vi går fra EU60 til EU60_sbf. De yngste og de eldste er i utgangspunktet betraktelig mer utsatt for lavinntekt, men blant de unge er det mange studenter, og blant de eldste finner vi mange med formue og/eller boliginntekt, så når vi kontrollerer for dette jevnes alderforskjellene ut en god del, selv om det fremdeles er en høyere andel med lavinntekt blant de yngste.

Ut fra den bostedsinndelingen vi har valgt, er det høyest andel med lavinntekt etter EU60 målet i Oslo (16 prosent), mens det er lite variasjon mellom de andre stedene (fra 10 til 12 prosent). Igjen bidrar EU60_sbf i stor grad til å utjevne disse forskjellene. Vi skal likevel bemerke at våre lavinntektsmål er basert på nasjonale medianinntekter. Studier som tar hensyn til prisvariasjoner for bolig og lager regionspesifikke medianinntekter viser at andelen med lavinntekt reduseres i hele landet, bortsett fra i Oslo og Akershus, hvor andelen øker (Mogstad 2003, Aaberge et al 2008).

I rapporten om fattigdomsrisiko fra 2009 (Normann 2009) var en av konklusjonene at valg av terskel for lavinntekt i forhold til median (60, 50 eller 40 prosent) er mer avgjørende for lavinntektsandelen enn valg av ekvivalensvekter (se også tekstboks med inntektsgrenser). Dermed gir OECD50 en betraktelig lavere andel personer med lavinntekt enn det EU60 gjør (6 mot 12 prosent).

Verken OECD50 eller OECD50_sbf viser forskjell mellom kvinner og menn. OECD50 viser at de yngste igjen er mest utsatt for lavinntekt, men til forskjell fra EU60 er de eldste svært lite utsatt. Dette skyldes at OECD50 gir et lavere terskelbeløp for inntekt, både på grunn av at vi bruker 50 prosent av medianen og ikke 60 prosent, og at OECD skalaen legger mindre vekt på stordriftsfordeler og derfor gir lavere median (se tekstboks med inntektsgrenser). Så godt som alle alderspensjonister kommer dermed over grensen for lavinntekt. Unge er fremdeles mest utsatt når vi bruker OECD50_sbf, men i likhet med for EU-målet bidrar det å ta hensyn til

boliginntekt, studenter og formuende til å utjevne forskjeller mellom aldersgrupper. Den geografiske tendensen er lik både for EU og OECD målet. I utgangspunktet er andelen med lavinntekt høyest i Oslo, der den er 10 prosent med OECD50. Den geografiske forskjellen forsvinner imidlertid når vi bruker OECD50_sbf.

En noe mer absolutt tilnærming til lavinntekt får vi ved å lage inntektsgrenser ved hjelp av et budsjett, hvor vi som nevnt legger SIFOs standardbudsjett for husholdninger til grunn (se tekstboks). Selv om det ikke brukes ekvivalensvekter er det regnet med noe stordriftfordel.³ Vi tar dessuten hensyn til faktiske boutgifter ved at disse legges til forbruksbudsjettet, og dermed trenger vi ikke å innarbeide boliginntekter i inntektsbegrepet.⁴ Den eneste justeringen vi gjør i forhold til utgangspunktet (HB) er dermed å holde studenter og formuende utenfor (HB_sf).

Bruk av husholdningsbudsjett (HB)

I denne rapporten har vi tatt utgangspunkt i Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO) standardbudsjett fra 2008 for å konstruere en inntektsgrense som ulike husholdninger må komme over for å dekke nødvendig forbruk (se for øvrig <http://www.sifo.no/files/standardbudsjett2008.pdf>).

Vi har gjort noen forenklinger, og bruken av SIFOs budsjett må dermed tas som et utgangspunkt. Alle metodiske valg og analyser er uavhengig av SIFO.

- Disse tilpasningene er gjort:
- Dataene vi bruker er samlet inn i 2009, og bokostnadene er fra dette året er lagt til budsjettet. Vi har likevel brukt SIFOs budsjett for 2008, siden inntekt koblet til fra registerdata er for 2008. Dette er noe forskjellig fra det som ble gjort i Normann 2009.
- Vi regner med at alle husholdningene har alle de 11 første utgiftspostene, og at alle barn i alderen 1-5 år går i barnehage.
- For de individspesifikke utgiftene har vi bare tatt hensyn til alder, men ikke kjønn. For hver post har vi brukt gjennomsnittet for kvinner og menn i hver aldersgruppe
- For posten ”spedbarnsutstyr” har ikke regnet med grunnutrustning, men kun suppleringskostnad for 0-1 åringer.
- I aldersgruppering av for de individspesifikke utgiftene har vi ikke delt inn aldersgruppen 0-1 år ytterligere. Der det er gjort i budsjettet, har vi brukt gjennomsnittlig utgift.
- Vi har sett bort fra tilleggsutgifter til gravide/ammende og kostnader til spedbarnsutstyr
- I tillegg til utgiftspostene angitt i SIFO's budsjett har vi lagt til faktisk total bokostnad som kartlagt i EU-SILC. Denne dekker boligrenter, husleie, fellesutgifter, kommunale avgifter, elektrisitet og brensel, forsikring og vedlikeholdskostnader. I en del tilfeller hvor delsummer mangler, har vi imputert gjennomsnittsverdier basert på etterstratifisering.

I alt 10 prosent av alle personer 16 år og over faller under lavinntektsgrensen ved budsjettmålet HB, altså en noe lavere andel enn med EU60, men noe høyere enn OECD50. Holder vi studenter og formuende utenfor, som i HB_sf, faller andelen til 4 prosent. Dermed viser alle våre tre mål som holder studenter og formuende utenfor (EU60_sbf, OECD50_sbf og HB_sf) nokså like andeler med lavinntekt. Målt med HB er kvinner noe mer utsatt for lavinntekt enn menn, men med HB_sf forsvinner denne forskjellen.

³ Dette kommer til uttrykk ved at personspesifikke utgifter reduseres med 20% i husholdninger med 3 eller flere personer, og at husholdningsspesifikke utgifter ikke er proporsjonalt økende med antall personer.

⁴ Det å legge til faktiske boutgifter (se tekstboks) forbrukssiden, kan ses som motsvarende til å beregne boliginntekt. For eksempel vil leiere med høye boutgifter i stedet for manglende boliginntekt få et høyere forbruk, mens selveiere med lave boutgifter i stedet for høy boliginntekt får et lavere forbruk.

Inntektsgrenser for ulike lavinntektsdefinisjoner – illustrative verdier				
Skala	Median	Lavinntektsgrenser		
		1 voksen	2 voksne	2 voksne og 2 barn
EU60	287 400 kr	< 172 500 kr	< 258 700 kr	< 362 200 kr
EU60_sbf	317 900 kr	< 190 744 kr	< 286 100 kr	< 400 600 kr
OECD50	245 200 kr	< 122 600 kr	< 208 400 kr	< 331 100 kr
OECD50_sbf	294 300 kr	< 147 100 kr	< 250 140 kr	< 397 300 kr
Budsjetttilnærmingen				
		Gjennomsnitt	Median	Standardavvik
1 voksen:		172 000 kr	165 100 kr	59 200 kr
2 voksne:		240 700 kr	224 800 kr	83 300 kr
2 voksne og 2 barn:	360 700 kr	342 900 kr	117 800 kr	

Også med budsjettmålet er de yngste mest utsatt for lavinntekt (25 prosent), mens de mellom 45 og 79 år er mindre utsatt enn gjennomsnittet. Igjen reduseres aldersforskjellene når vi holder studenter og formuende utenfor (HB_sf), mest merkbart blant de yngste der innslaget av studenter er stort. Likevel har de yngste fremdeles oftest lavinntekt, mens andelen er lavest blant dem over 66 år, altså stort sett alderspensjonistene.

Lavinntekt forekommer oftest i Oslo også målt med HB. De laveste andelenene finner vi på de minste tettstedene og i spredtbygde strøk. Disse forskjellene vedvarer også når vi tar hensyn til studenter og formuende (HB_sf), men da er forskjellene langt mindre.

2.3. Andeler med lavinntekt i ulike grupper

Lavinntekt varierer ikke bare med kjønn, alder og bosted. Mange andre forhold spiller inn, og i analyser av lavinntekt og levekårsforskjeller er det derfor vanlig å trekke frem enkelte grupper i befolkningen som forventes å være utsatte. I tabell 2.3 presenterer vi noen slike grupper og andeler med lavinntekt i disse målt ved de fire lavinntektsmålene vi bruker i denne rapporten. Dette er grupper som vi også vil bruke underveis i rapporten når vi skal se på ulike materielle og sosiale mangler, og derfor er det interessant også å se på ulike lavinntektsandeler i disse gruppene.

De første tre gruppene i tabell 2.3 kan vi plassere under fellesbetegnelsen barnefamilier. Enslige forsørgere og par med barn i laveste inntektsdesil.⁵ Par med barn totalt kan ikke regnes som en utsatt gruppe i inntekts- og levekårsammenheng, så den gruppen er med som en referansegruppe for andre barnefamilier. Blant par med barn finner vi da også lavere andeler med lavinntekt enn gjennomsnittet, uansett hvilket av de seks lavinntektsmålene vi bruker.

Både enslige forsørgere og par med barn i laveste inntektsdesil er relativt utsatt for lavinntekt. Blant par med barn og lave inntekter er det imidlertid en nokså klar tendens til at andelen faller når vi holder studenter og formuende utenfor, samtidig som vi tar hensyn til boliginntekt. Her er det faktisk det å ta hensyn til finansformue som virker sterkest. Blant enslige forsørgere betyr det ikke like mye å ta hensyn til studenter, formue og boliginntekt. Isolert sett ville andelen med lavinntekt falt en del også i denne gruppen om vi kun tok hensyn til studenter og formuende, men når vi i tillegg tar inn boliginntekt, virker det i motsatt retning fordi medianinntekten da øker og boliginntektene i denne gruppen er relativt små.

Par uten barn kan heller ikke sies å være en utsatt gruppe i inntekts- og levekårsammenheng. Andelen med lavinntekt er lave uansett hvilken definisjon vi bruker.

⁵ Femtedelen med lavest inntekt blant alle par med barn

Tabell 2.3 Andel personer under ulike lavinntekstgrenser i ulike grupper. 2009 (2008 inntekter)

	EU60	EU60_sbf	OECD50	OECD50_sbf	HB	HB_sf	Antall personer i nettoutvalget
Enslige forsørgere	19,0	14,9	10,0	10,8	19,1	13,4	221
Par med barn	5,4	2,5	4,2	2,5	3,8	1,3	1 761
Par med barn i laveste inntekstkvintil	26,4	12,4	20,6	12,2	15,7	6,0	344
Par uten barn	6,9	1,9	3,6	1,4	6,0	2,0	1 643
Aleneboende 16-34 år	41,0	15,2	25,6	7,0	45,0	13,9	345
Aleneboende 16 år og over	27,5	9,1	9,7	3,7	23,6	8,7	1 115
Sosialhjelpsmottakere	43,1	36,2	25,9	26,7	37,1	27,8	163
Alderspensjonister	17,0	1,8	0,6	0,0	7,0	1,1	791
Minstepensjonister	31,5	5,6	2,2	1,2	14,7	5,1	212
Uførepensjonister	9,8	7,2	3,8	3,3	10,0	6,2	340
Langtidssyke (16-66 år)	18,9	13,2	9,4	8,7	16,8	12,0	200
Totalt	11,8	4,3	5,7	2,8	10,0	3,7	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Aleneboende er mer utsatt for lavinntekt enn befolkningen totalt, og spesielt gjelder dette de unge aleneboende. Målt med EU60 og HB har henholdsvis 41 og 45 prosent i denne gruppen lavinntekt. Selv om andelen også holder seg relativt høy når vi tar hensyn til studenter og formuende, faller den likevel betraktelig. Dette er først og fremst en effekt av at det er mange studenter i denne gruppen. Blant alle aleneboende er det et innslag av både formuende og studenter som bidrar til å redusere lavinntektsandelen dersom vi tar hensyn til det i definisjonen.

Sosialhjelpsmottakere er en gruppe som nesten alltid skiller seg ut med hyppige levekårsproblemer. Dette er en gruppe som i utgangspunktet har økonomiske vanskeligheter, og andelen med lavinntekt er selvfølgelig høy i denne gruppen. Det er interessant å sammenligne sosialhjelpsmottakerne med unge aleneboende. I begge disse gruppene finner vi høye andeler med lavinntekt, spesielt når vi ikke tar hensyn til studenter og formuende (EU60, OECD50 og HB). Men der andelen med lavinntekt faller kraftig blant unge aleneboende når vi ekskluderer studenter og formuende, skjer ikke dette på langt nær i samme grad blant sosialhjelpsmottakere. Dessuten er dette en gruppe med lav eierandel i boligmarkedet, så boliginntektene er små. Dermed får vi utslag som vi kan se ved OECD50_sbf, der lavinntektsandelen er like høy som målt ved "kun" OECD50 (27-26 prosent).

Vi har også tatt med ulike pensjonsgrupper. Sammen med disse kan vi også vurdere langtidssyke definert som mottakere av rehabiliterings- eller attføringsstønad, selv om disse ikke er permanente pensjonsmottakere.⁶ For pensjonsgruppene er det forskjell i hvordan målene EU60 og OECD50 slår ut. Målt med EU60 er andelen med lavinntekt gjennomgående høye i forhold til totalen, mens målt med OECD50 kommer pensjonsgruppene ut med lavere lavinntektsandeler enn totalen, med unntak for langtidssyke. Dette illustrerer at for disse gruppene er avstanden til medianen langt viktigere enn valget av ekvivalensskala. Målt med budsjetttilnærmingen HB, har alderspensjonistene lavere lavinntektsandel enn totalen (7 mot 10 prosent), uførepensjonistene ligger på gjennomsnittet, mens minstepensjonister og langtidssyke har en noe høyere lavinntektsandel (15 og 17 prosent). Felles for pensjonistene er at andelen med lavinntekt faller en del når vi tar hensyn til studenter, formuende og boliginntekter. Dette er grupper med relativt høye eierandeler og små utgifter til boligrenter, og en del husholdninger har formue. Spesielt ser vi en stor effekt av å gjøre disse tilpasningene i definisjonen når vi ser på minstepensjonister og EU-målet. Målt med EU60 har 31 prosent av minstepensjonistene lavinntekt, men holder vi studenter og formuende utenfor, samtidig som vi inkluderer boliginntekt, faller andelen helt ned til 6 prosent.

⁶ I rapporten "Økonomi og levekår i ulike lavinntektsgrupper 2010", kapittel 7 (Epland m.fl 2011), følges blant andre langtidssyke over tid. Der fremkommer det blant annet at om lag seks av ti langtidssyke enten er langtidssyke i tre år eller går over til en permanent pensjonsordning i løpet av en treårsperiode.

2.4. Subjektiv økonomi

Vi skal også kort komme inn på subjektiv økonomi og andre mål på økonomiske vansker som en måte å tilnærme seg fattigdomsproblematikk på. Med subjektiv økonomi mener vi her respondentens egen oppfattelse av hvor lett eller vanskelig det er å få endene til å møtes med husholdningens samlede inntekt. Som et alternativt mål på økonomiske vansker bruker vi også muligheten til å kunne mestre en uforutsett utgift på 10 000 kroner i løpet av en måned, uten å måtte ta opp ekstra lån eller motta hjelp fra andre. Dette sier noe om husholdningens likviditet og mulighet til å spare relativt små beløp, selv om dette er noe mer objektiv, vil vi bruke fellesbetegnelsen subjektive mål på disse to indikatorene videre.

Til sammen 16 prosent av alle voksne sier at det er svært vanskelig, vanskelig eller forholdsvis vanskelig å få endene til å møtes med den inntekten husholdningen har til rådighet (se tabell 2.4). Kvinner rapporterer dette noe oftere enn menn (forskjellen mellom kvinner og menn er statistisk sikker), og det er en nokså klar tendens til at det blir lettere å få endene til å møtes jo eldre man blir. Blant 16-44 åringer sier rundt 22 prosent at det er vanskelig, mens i aldersgruppen 45-66 år sier 12 prosent det samme. Dette er statistisk sikre forskjeller. Og selv om inntekten for de aller fleste blir noe redusert når man når pensjonsalder, blir det da enda lettere å få endene til å møtes. Dette har selvfølgelig med det generelle forbruksnivået å gjøre, og da kanskje spesielt etablering på boligmarkedet. Ser vi på den subjektive økonomien fordelt etter hvor personene bor, finner vi ingen store og sikre forskjeller.

Når vi spør respondentene om de har mulighet til å klare en uforutsett utgift på 10 000 kroner, svarer til sammen 21 prosent at de ikke har mulighet til det. Blant kvinner er andelen høyere enn blant menn (25 mot 18 prosent), og også her er det en klar tendens til at situasjonen forbedrer seg med økt alder. Dette tyder da på at likviditeten er langt bedre i de eldre respondentenes husholdninger. Her er det dessuten en viss forskjell mellom bosteder. Personer bosatt i Oslo har oftest problemer med å klare en uforutsett regning, mens dem som er bosatt på de minste tettstedene og i spredtbygde strøk opplever dette problemet sjeldnest.

Mellom ulike grupper varierer det mye i hvilken grad de synes det er vanskelig å få endene til å møtes og hvorvidt de har mulighet til å greie en uforutsett regning på 10 000 kroner (se tabell 2.5). Blant barnefamiliene er det de enslige forsørgerne som skiller seg ut i negativ retning, på samme måte som dette er en utsatt barnefamilietype når vi ser på lavinntekt. Over halvparten synes det er vanskelig å få endene til å møtes, og en enda høyere andel har ikke mulighet til å greie en uforutsett regning. Par med barn befinner seg omtrent på gjennomsnittet, mens femtedelen med lavest inntekt av par med barn har det noe vanskeligere. En av tre personer i en slik husholdning synes det er vanskelig å få endene til å møtes, og andelen som ikke kan greie en uforutsett regning er enda noe høyere. Også i følge disse indikatorene kommer par uten barn i gjennomsnitt godt ut.

Tabell 2.4. Andel som synes det er vanskelig å få endene til å møtes og ikke kan greie en uforutsett regning, etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009

	Få endene til å møtes			Kan ikke greie en uforutsett regning på 10 000 kroner	Antall personer i nettoutvalget
	Svært vanskelig	Vanskelig	Forholdsvis vanskelig		
Menn	2,4	3,3	8,5	17,6	2 808
Kvinner	2,6	4,4	11,3	24,7	2 638
16-24 år	2,9	5,8	13,7	32,9	704
25-44 år	3,6	5,0	13,2	27,0	1 973
45-66 år	1,9	2,6	7,7	15,6	1 975
67-79 år	1,4	2,9	3,8	10,4	581
80 år og over	0,0	1,2	4,5	8,5	213
Oslo	2,5	4,2	10,7	26,2	694
Akershus, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø	1,9	4,1	9,4	21,4	1 321
Andre tettsteder med 20 000 innb eller mer	4,1	4,2	10,0	22,0	888
Tettsteder med fra 2 000 til 19 999 innb	2,2	4,1	9,6	21,2	992
Tettsteder med opp til 1 999 innb, samt spredtbygde strøk ...	2,0	3,1	10,1	18,3	1 551
Totalt	2,5	3,9	9,9	21,1	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

I likhet med ulike lavinntektsmål kommer aleneboende dårligere ut enn gjennomsnittet, spesielt de unge. Drøyt tre av ti unge aleneboende sier at det er vanskelig å få endene til å møtes, og noe under halvparten sier at de ikke kan greie en uforutsett regning. Andelene blant aleneboende generelt er noe lavere, noe som da tyder på at aleneboende over 35 år har en lettere situasjon.

Alderspensjonister har en mer positiv vurdering av egen økonomi enn gjennomsnittet, og bare en av ti sier at de ikke kan greie en uforutsett regning. Uførepensjonistene har en noe dårligere situasjon enn alderspensjonistene, og også noe dårligere enn gjennomsnittet i befolkningen. Nesten en av fire uførepensjonister synes det er vanskelig å få endene til å møtes, og tre av ti kan ikke greie en uforutsett regning. Nokså midt i mellom disse to gruppene finner vi minstepensjonistene (som kan være enten alders- eller uførepensjonister), som da befinner seg mye nærmere gjennomsnittet i befolkningen. De langtidssyke er i en annen situasjon, de befinner seg mer i randsonen av arbeidslivet og mottar kortsiktige stønader med intensjon om å komme i arbeid igjen. I denne gruppen opplever noe under halvparten at det er vanskelig å få endene til å møtes, og nesten halvparten sier også at de ikke kan greie en uforutsett regning. Samlet sett kan vi si at denne mer subjektive vurderingen av økonomien gir samme positive bilde i forhold til befolkningen totalt som lavinntekt for alderspensjonistene. For minstepensjonistene kan det se ut som om den subjektive vurderingen gir et noe mer positivt bilde enn lavinntekt sammenlignet med befolkningen, mens det tegnes et noe mer negativt bilde for uførepensjonistene. Langtidssyke kommer dårlig ut både med lavinntekt og subjektiv økonomi.

I likhet med lavinntektsmål, kommer sosialhjelpsmottakerne dårligst ut også når vi ser på mer subjektive mål. Nesten sju av ti synes det er vanskelig å få endene til å møtes og samme andel kan ikke greie en uforutsett regning på 10 000 kroner. Her kunne en kanskje forvente at andelene var enda høyere siden mottak av sosialhjelp forutsetter en svært vanskelig økonomisk situasjon. Vi må da huske at sosialhjelp her er definert ved at minst en person har mottatt sosialhjelp en eller annen gang i løpet av inntektsåret, og at situasjonen i husholdningen kan ha endret seg fram til den måles på intervjuetidspunktet som er tidlig påfølgende år.

Så er det interessant å se hvordan de objektivt definerte lavinntektsmålene henger sammen med målene på subjektiv økonomi. Tabell 2.6 viser at det er en klar overhyppighet av både vanskeligheter med å få endene til å møtes og vanskeligheter med uforutsette regninger i de seks lavinntektsgruppene vi har definert. Andelene som sliter med å få endene til å møtes er mer enn to ganger så høy i lavinntektsgrupper der vi også inkluderer studenter og formuende (EU60, OECD50 og HB). Holder vi derimot studenter og formuende utenfor, øker andelen som sliter med å få endene til å møtes betraktelig mer. Over halvparten av personene som har lavinntekt etter disse definisjonene (EU60_sbf, OECD50_sbf og HB_sf) synes det er vanskelig å få endene til å møtes. Nå er dette små grupper, noe som fører til at usikkerheten rundt forskjellene er relativt stor, men tendensen er likevel klar.

Tabell 2.5. Andel som synes det er vanskelig å få endene til å møtes og ikke kan greie en uforutsett regning, i ulike grupper. Prosent, 2009

	Få endene til å møtes			Kan ikke greie en uforutsett regning på 10 000 kroner	Antall personer i nettoutvalget
	Svært vanskelig	Vanskelig	Forholdsvis vanskelig		
Enslige forsørgere	11,6	12,8	26,1	54,4	221
Par med barn	1,3	3,0	10,9	18,9	1 761
Par med barn i laveste inntektskvintil	3,7	8,7	21,6	36,0	1 643
Par uten barn	1,0	1,5	4,2	12,1	344
Aleneboende 16-34 år	7,8	7,0	16,7	45,1	345
Aleneboende 16 år og over	4,8	5,9	13,0	29,6	1 115
Sosialhjelpsmottakere	24,2	19,8	23,8	69,8	163
Alderspensjonister	1,0	2,3	4,0	9,8	791
Minstepensjonister	2,8	5,1	8,8	16,9	212
Uførepensjonister	4,5	6,3	12,3	29,7	340
Langtidssyke (16-66 år)	9,9	13,7	21,7	49,5	200
Totalt	2,5	3,9	9,9	21,1	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.6. Andel som synes det er vanskelig å få endene til å møtes og ikke kan greie en uforutsett regning, etter ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009.

	Få endene til å møtes			Kan ikke greie en uforutsett regning på 10 000 kroner	Antall personer i nettoutvalget
	Svært vanskelig	Vanskelig	Forholdsvis vanskelig		
EU60	8,0	10,0	16,2	41,9	584
EU60_sbf	15,0	19,2	22,4	69,0	215
OECD50	9,2	11,1	18,4	46,5	299
OECD50_sbf	13,0	22,4	22,1	67,9	141
HB	10,3	10,4	17,1	42,5	510
HB_sf	15,9	15,4	19,7	65,1	187
Totalt	2,5	3,9	9,9	21,1	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Samme tendens finner vi også for problemer med å klare en uforutsett regning. I lavinntektsgrupper som inkluderer studenter og formuende, er andelen som ikke kan greie en utgift på 10 000 kroner rundt dobbelt så høy som i befolkningen. Holder vi så studentene og de formuende utenfor lavinntektsgruppen, øker andelen til mer enn tre ganger så stor som i befolkningen. Det synes dermed klart at lavinntekt ikke bare påvirker mer objektive mål på økonomiske vanskeligheter, det er også viktig for opplevelsen av økonomien og robustheten i forhold til uforutsette hendelser.

Selv om det altså er en klar sammenheng mellom det å tilhøre en lavinntektsgruppe og det å synes økonomien er trang eller ha problemer med uforutsette regninger, er det ikke noe én til én forhold mellom lavinntekt og økonomiske vansker. Kunne vi derfor tenke oss en tilnærming til fattigdom som kun baserte seg på den subjektive tilnærmingen? En slik definisjon, der vi så på hvor stor andel som synes det er vanskelig å få endene til å møtes, og samtidig ikke kan greie en uforutsett regning på 10 000 kroner – altså husholdninger med trang økonomi og dårlig likviditet – ville gi en fattigdomsandel på knappe 11 prosent. Dette er en andel som ligner nokså mye på den vi finner ved definisjonene EU60 og HB, og det er da også en viss, men ikke svært stor overlapp mellom ”subjektiv fattigdom” og disse to inntektsmålene. Om lag en av fire med lavinntekt etter EU60 og HB er også det vi kan kalle subjektivt fattige. Overlappen den motsatte veien er omtrent lik, drøyt en av fire subjektivt fattige har også lavinntekt etter de to nevnte målene. En utfordring med denne subjektive definisjonen er at den har en nokså lineær trend i forhold til alder – de yngste blir de fattigste og andelen faller jevnt med alder. Dette kan antagelig ha med familie- og boligetablering å gjøre, samtidig som det generelle forbruksbehovet nok også spiller inn. Vi skal derfor ikke forfølge denne subjektive definisjonen videre her, men likevel hevde at den kan være interessant å studere nærmere ved en annen anledning.

3. Materielle goder og økonomiske vansker

Selve begrepet fattigdom er forbundet med mangel på materielle og sosiale goder. De ulike måtene å avgrense fattigdom på tar alle utgangspunkt i en slik tilnærming, selv om det måles på ulike måter. Vi skal i dette kapitlet se på i hvilken grad mangel på ulike goder henger sammen med fattigdom definert ved våre seks mål på lavinntekt. Er det slik at personer i disse lavinntektsgruppene oftere enn andre mangler goder, og kan vi være sikre på at det faktisk er den lave inntekten som fører til mangel på goder? Det er også et poeng å se om ulike lavinnteksdefinisjoner gir ulik sammenheng med mangel på goder. En kan hevde at lavinnteksdefinisjoner som gir sterk sammenheng med mangler er bedre som mål på fattigdom enn lavinnteksdefinisjoner som ikke gjør det.

3.1. Mangel på materielle goder

I levekårsundersøkelsen EU-SILC 2009 ble det stilt en del spørsmål om mangel på materielle goder, og hvorvidt en eventuell mangel hadde økonomiske årsaker. I tabell 3.1 vises en enkel oversikt over andeler som mangler goder (uten hensyn til årsak) og hvor mange som sier at de ikke har råd til det aktuelle godet fordelt etter kjønn, alder og bosted. Godene som kartlegges er av ulik karakter, og varierer fra privatbil til to par sko, og det å mangle et gode kan skyldes en rekke ulike faktorer hvor økonomi er en av dem. Ulike preferanser og behov kan også spille en rolle. I tråd med hva som er mest vanlig innenfor analyser av fattigdom skal vi legge mest vekt på mangler som direkte rapporteres å skyldes økonomi, men også til dels komme inn på mangler. Vi skal etter hvert se at både mangel på goder og det å ikke ha råd til goder forekommer oftere i lavinntektsgrupper, og da kan en kan tenke seg at selve mangelen også er fattigdomsrelatert, selv om respondenten selv ikke sier det. Preferanser i forhold til hvilke goder man ønsker å ha dannes antagelig ikke helt uavhengig av økonomi, og det er ikke urimelig å tenke seg at når økonomien setter begrensninger i forhold til hvilke goder man kan disponere, så vil dette også kunne føre til at dette påvirker ønsket om godet, eller i alle fall det uttrykte ønsket.

Det er også verdt å nevne at EU-SILC er en undersøkelse som er samordnet mellom mange land (se tidligere tekstboks), og at måling av materielle goder da ikke nødvendigvis er godt tilpasset en norsk kontekst. Mangel på noen av godene som måles her forekommer svært sjelden i Norge, og en kunne tenke seg at mangel på andre goder hadde vært bedre egnet til analyse av fattigdomsproblematikk i Norge. Her må vi imidlertid forholde oss til den datakilden vi har, og som da også på et senere tidspunkt kan gi muligheter for internasjonal sammenligning.

Blant de godene vi har kartlagt, er det flest som ikke disponerer privatbil (15 prosent) og PC (13 prosent). Det er først og fremst de eldste som mangler PC. Det samme gjelder for privatbil, men her er det også ganske mange unge som mangler. Det er imidlertid få som sier at de ikke har råd til PC, kun 1 prosent svarer det, mens 5 prosent i befolkningen svarer at de ikke har råd til privatbil. Det er noe som først og fremst forekommer blant de yngste. I alt 4 prosent har heller ikke mobiltelefon, og også her er det en klar aldersforskjell. Det er først og fremst de eldste som ikke har det, men det er svært få som sier at det skyldes økonomi.

Ser vi på goder som TV og vaskemaskin, mangler henholdsvis 3 og 2 prosent disse godene. Det er knapt noen som sier at de ikke har råd til vaskemaskin, så dette er et høyt prioritert gode. Noen få sier at de ikke har råd til TV (1 prosent).

For de godene vi har nevnt til nå, ser det altså ut til at selv om en viss andel mangler godet, så er det mange av disse som oppgir andre årsaker enn økonomi. Her kan behov og prioriteringer være en del av vurderingen. Som nevnt kan det indirekte ligge økonomiske årsaker bak, selv om dette ikke oppgis som direkte årsak.

Tabell 3.1. Andel personer som ikke har, og ikke har råd til ulike goder etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009

	TV		PC		Vaske- maskin		Privatbil		Mobil- telefon		To par sko		Nye klær		Antall personer i netto- utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
Menn	3,8	1,0	9,5	0,9	2,1	0,4	12,0	4,6	2,5	0,3	1,6	0,8	2,4	2,3	2 808
Kvinner	2,5	0,6	15,8	1,4	2,2	0,3	18,6	5,4	5,1	0,2	0,7	0,5	2,6	2,4	2 638
16-24 år	5,4	1,4	1,3	0,7	4,4	1,3	27,0	12,5	0,5	0,3	2,0	0,8	4,0	3,8	704
25-44 år	4,3	1,3	2,5	0,8	2,2	0,4	13,1	6,3	0,5	0,1	1,8	1,1	3,2	3,1	1 973
45-66 år	2,1	0,4	9,2	1,2	1,2	0,1	7,1	2,3	2,1	0,3	0,6	0,3	1,9	1,7	1 975
67-79 år	0,3	0,0	42,8	2,2	1,5	0,0	17,5	1,6	7,1	0,0	0,7	0,5	0,4	0,4	581
80 år og over	1,7	0,0	76,8	1,9	3,5	0,0	51,8	1,2	41,6	1,4	0,0	0,0	2,7	1,9	213
Oslo	5,6	1,8	6,6	0,9	7,1	1,1	33,6	13,7	2,2	0,5	1,3	1,3	3,0	2,9	694
Akershus, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø	3,3	0,9	9,2	0,9	2,0	0,5	17,1	5,6	3,0	0,2	1,2	0,5	2,6	2,5	1 321
Andre tettsteder med 20 000 innb eller mer	2,4	1,0	11,7	1,6	1,6	0,0	11,5	4,4	3,3	0,4	1,6	0,9	3,0	2,7	888
Tettsteder med fra 2 000 til 19 999 innb Tettsteder med opp til 1 999 innb, samt spredtbygde strøk	3,3	0,7	15,2	0,7	1,1	0,3	13,6	3,9	4,7	0,2	1,3	0,5	2,5	2,3	992
Totalt	3,1	0,8	12,7	1,1	2,1	0,4	15,3	5,0	3,8	0,2	1,2	0,7	2,5	2,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Situasjonen er litt annerledes for de to siste godene i tabellen, mer basale ting som to par passende sko og det å kunne kjøpe nye klær. I alt tre prosent av befolkningen oppgir at de ikke kjøper nye klær, og økonomi er årsaken for de fleste av disse. Enda færre oppgir at de ikke har to par sko som passer, men det forekommer, og for de aller fleste av også disse handler det om økonomiske vanskeligheter.

Tabell 3.2 viser andeler fordelt etter tilhørighet i ulike grupper i befolkningen. PC og privatbil er nevnt som de godene som flest mangler, og tabell 3.2 bekrefter at det først og fremst er grupper med høy gjennomsnittsalder som mangler PC, mens mangel på bil forekommer oftere i yngre grupper som unge aleneboende og sosialhjelpsmottakere. Økonomi som årsak til ikke å ha PC rapporteres imidlertid oftest blant sosialhjelpsmottakerne, der nesten en av ti ikke har råd, men også en av tjue minstepensjonister sier de ikke har råd til PC. Det å ikke har råd til bil forekommer også ofte blant sosialhjelpsmottakere (28 prosent), men det gjelder også ganske mange unge aleneboende (24 prosent) og en del enslige forsørgere (13 prosent).

Sosialhjelpsmottakere og unge aleneboende er også de to gruppene hvor vi oftest finner noen som ikke har råd til TV, selv om det ikke gjelder flere enn 6 og 5 prosent. Ellers ser TV ut til å være et høyt prioritert gode siden svært få i andre grupper rapporterer å ikke ha råd til dette. Vaskemaskin er enda høyere prioritert, knapt noen rapporterer å ikke ha råd til dette. Igjen er det kun blant unge aleneboende og sosialhjelpsmottakere vi finner merkbare andeler. Mobiltelefon er et gode de fleste har råd til, bare blant minstepensjonister, uførepensjonister og langtidssyke finner vi noen som ikke har råd til å ha det.

Når det gjelder mer basale goder som klær og sko, fant vi ikke store og sikre forskjeller når vi fordelte etter kjønn, alder og bosted. Når vi fordeler etter ulike sosiale grupper som i tabell 3.2 finner vi større ulikheter. Blant personer i gruppene "enslig forsørger" og "par med barn i laveste inntektsdesil" svarer henholdsvis 10 og 7 prosent at de ikke har råd til å kjøpe nye klær. Det er godt over gjennomsnittet. 3 prosent av enslige forsørgere svarer også at de ikke har råd til to par passende sko. Også blant unge aleneboende og langtidssyke finner vi henholdsvis 7 og 8 prosent som ikke har råd til nye klær. Andelen blant uførepensjonister og minstepensjonister er noe lavere, men likevel over gjennomsnittet. Det er mindre forskjeller når det gjelder to par sko.

Igjen er det imidlertid sosialhjelpsmottakerne som kommer dårligst ut. En av fire har ikke råd til nye klær, en av ti har ikke råd til to par sko som passer. Dette bidrar til å understreke den vanskelige økonomiske situasjonen i denne gruppen.

Tabell 3.2. Andel personer som ikke har, og ikke har råd til ulike goder i ulike grupper. Prosent, 2009

	TV		PC		Vaske- maskin		Privatbil		Mobil- telefon		To par sko		Nye klær		Antall personer i netto- utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
Enslige forsørgere	2,7	0,4	4,0	2,2	2,2	1,3	20,5	12,8	0,6	0,0	3,4	3,4	10,1	9,7	221
Par med barn	1,6	0,4	0,6	0,1	0,6	0,1	3,0	1,5	0,8	0,1	0,9	0,3	2,0	1,9	1 761
Par med barn i laveste inntektskvintil ..	4,7	1,6	1,9	0,7	1,4	0,0	8,6	5,5	2,3	0,3	3,7	1,2	7,2	6,7	1 643
Par uten barn	1,5	0,3	15,6	0,8	1,0	0,2	7,2	2,0	3,4	0,2	0,6	0,3	0,4	0,3	344
Aleneboende 16-34 år	14,4	5,0	4,1	1,6	8,7	2,0	48,0	24,1	0,3	0,3	3,4	2,4	7,4		
Aleneboende 16 år og over	8,3	2,4	32,0	3,1	5,7	0,9	42,3	12,0	10,3	0,3	2,1	1,4	4,7	4,4	1 115
Sosialhjelpsmottakere	10,4	6,1	17,1	9,3	8,7	2,1	41,2	28,0	1,3	0,5	11,1	10,3	25,4	25,2	163
Alderspensjonister	0,7	0,0	53,4	2,1	2,1	0,0	28,2	1,5	17,9	0,4	0,5	0,4	1,1	0,9	791
Minstepensjonister	2,2	0,0	55,0	4,8	2,0	0,0	32,7	3,6	23,5	1,8	0,4	0,0	4,3	3,4	212
Uførepensjonister	4,4	0,9	21,6	2,7	2,8	0,4	18,6	5,7	4,5	1,1	1,9	0,3	5,4	4,8	340
Langtidssyke (16-66 år)	8,2	3,4	5,2	1,5	3,6	0,5	20,7	11,5	0,6	0,6	3,5	3,1	8,9	8,1	200
Totalt	3,1	0,8	12,7	1,1	2,1	0,4	15,3	5,0	3,8	0,2	1,2	0,7	2,5	2,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.3. Andel personer som ikke har, og ikke har råd til ulike goder etter ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter)

	TV		PC		Vaskemaskin		Privatbil		Mobiltelefon		To par sko		Nye klær		Antall personer i netto- utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
EU60	9,6	3,4	26,5	2,4	6,6	1,2	48,8	18,1	12,4	0,4	4,0	2,9	8,0	7,6	584
EU60_sbf	8,6	4,0	18,7	6,6	8,9	2,5	48,9	23,1	4,6	0,8	8,0	5,6	16,0	15,7	215
OECD50	12,5	4,8	9,8	3,3	7,6	1,4	44,5	22,0	3,2	0,3	4,5	3,7	9,9	9,4	299
OECD50_sbf	8,0	3,1	14,2	6,5	4,1	2,3	42,5	22,9	2,7	0,6	8,0	6,0	15,4	14,8	141
HB	10,5	4,0	17,6	2,8	6,9	1,4	44,3	20,3	5,5	0,3	4,1	3,1	9,1	8,6	510
HB_sf	9,2	3,9	18,9	6,8	6,3	2,2	41,2	20,6	4,1	0,4	7,0	5,3	16,9	16,0	187
Totalt	3,1	0,8	12,7	1,1	2,1	0,4	15,3	5,0	3,8	0,2	1,2	0,7	2,5	2,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Men i hvilken grad henger mangel på goder og det å ikke ha råd til goder, sammen med det å tilhøre en lavinntektsgruppe slik vi har definert lavinntekt? Tabell 3.3 viser andeler som mangler goder og som oppgir økonomi som årsak til mangelen i de seks ulike lavinntektsgruppene vi opererer med i denne rapporten.

Et felles trekk for alle godene vi har kartlagt, er at andelen som ikke disponerer godet er til dels betydelig høyere i lavinntektsgruppene enn i befolkningen totalt. Også andelene som oppgir at de ikke har råd til de ulike godene er høyere i lavinntektsgruppene, men også blant personer med lavinntekt er det stort sett betydelig flere som oppgir at de ikke disponerer et gode enn det er som oppgir at de ikke har råd.

Vi tolker dette som at det å ikke disponere et gode påvirkes av økonomi, selv om respondenten ikke aktivt oppgir at de ikke har råd. Behov og prioriteringer påvirkes av husholdningens økonomi, så det å vurdere at man ikke har behov for et gode vil forekomme langt oftere i blant personer med lavinntekt. Vi skal i det videre derfor ikke kun fokusere på dem som oppgir at de ikke har råd til godene, men også dem som ikke disponerer godene.

Ser vi på forskjeller mellom befolkningen totalt og ulike lavinntektsgrupper, ser det ut til at personer som faller under lavinntektsgrensen EU60_sbf (se tidligere tekstboks) kommer dårligst ut. Ikke overraskende finner vi de største forskjellene mellom befolkningen og lavinntektsgruppene når vi sammenligner det dyreste godet, nemlig privatbil. I noen av lavinntektsgruppene mangler opp mot halvparten privatbil, og fra 18 til 23 prosent i lavinntektsgruppene sier at de ikke har råd til bil. Dette er statistisk sikre forskjeller.

I alt 13 prosent i befolkningen disponerer ikke PC, og mangel på PC ser i mindre grad ut til å henge sammen med lavinntekt enn for eksempel mangel på bil. Et eksempel er blant personer under OECD50 grensen for lavinntekt, der en mindre andel mangler PC enn i befolkningen totalt. I de andre lavinntektsgruppene er det større andeler som mangler PC. Det er også større andeler i lavinntektsgruppene

enn i befolkningen som oppgir at de ikke har råd til PC, dette gjelder spesielt lavinntektsgrupper der vi holder studenter og formuende utenfor. I disse gruppene oppgir 7 prosent at de ikke har råd til PC, mot 1 prosent i befolkningen totalt.

Fra 8 til 12 prosent av personer i lavinntektsgrupper disponerer ikke TV. Det er tre til fire ganger så høy andel som i befolkningen totalt. Også andelene som sier at de ikke har råd til TV er betydelig høyere i lavinntektsgruppene enn i befolkningen, fra 3 til 5 prosent mot 1 prosent.

Fra 1 til 2 prosent av personer i ulike lavinntektsgrupper har ikke råd til å ha vaske-maskin, det er bare litt høyere enn i befolkningen totalt, der knapt noen svarer at de ikke har råd til det. Siden det er så få observasjoner i lavinntektsgruppen kan vi ikke slå fast at det er sikker forskjell. Likevel er det så mange som 8-9 prosent i enkelte lavinntektsgrupper som ikke disponerer vaskemaskin, så det er trekk som tyder på at mangel på dette godet også henger sammen med lavinntekt selv om det ikke er så mange som oppgir økonomi som direkte årsak til mangelen.

Både i lavinntektsgrupper og i befolkningen totalt er det svært få som rapporterer at de ikke har råd til mobiltelefon. Det er heller ikke særlig forskjell i andeler som ikke disponerer mobiltelefon, så dette ser ut til å ha lite med lavinntekt å gjøre. Eneste unntak er de 12 prosentene som mangler mobiltelefon i gruppen med lavinntekt målt ved EU60. Dette har nok imidlertid mer sammenheng med at eldre er overrepresentert i denne gruppen, og som vi har sett, mangler eldre oftere enn andre mobiltelefon.

Mangel på passende sko og nye klær rammer også oftere personer i lavinntektsgrupper enn det gjør i befolkningen totalt. For disse godene er det også slik at de aller fleste som ikke har godene oppgir økonomi som direkte årsak. Så mange som 15-16 prosent i enkelte lavinntektsgrupper oppgir at de ikke har råd til å kjøpe nye klær. Dette gjelder i lavinntektsgrupper der studenter og formuende er holdt utenfor. Når disse inkluderes i definisjonen oppgir fra 8 til 9 prosent i lavinntektsgruppene at de ikke har råd til nye klær. Den samme tendensen finner vi for det å ikke har råd til to par sko som passer. Her er riktignok andelene lavere og forskjellene noe mindre, men det rammer oftest i lavinntektsgrupper hvor formuende og studenter er holdt utenfor. I disse gruppene har 5-6 prosent ikke råd til å ha to par sko som passer.

I tabell 3.4 har vi tatt utgangspunkt i de materielle godene i tabellene over, og summert andeler som ikke disponerer eller ikke har råd til et antall av disse godene. Er det slik at mangel på ulike goder hopper seg opp i lavinntektsgruppene? Nesten tre av fire i befolkningen disponerer alle de sju godene vi har kartlagt. I alle lavinntektsgruppene er andelene betydelig lavere, og forskjellen mellom befolkningen og alle de seks lavinntektsgruppene er statistisk sikker. Forskjellene mellom de ulike lavinntektsgruppene er mer usikker, men det ser ut til at mangel på minst ett gode forekommer oftere når vi definerer lavinntekt med EUs ekvivalensskala (EU60 og EU60_sbf) sammenlignet med OECD skala (OECD50 og OECD50_sbf) og husholdningsbudsjett (HB og HB_sf). Størst opphopning av mangler synes å forekomme innen den gruppen som også gir høyest andel med lavinntekt, nemlig EU60, men dette er altså mangel uavhengig av årsak.

Som vi tidligere har sett, blir færre utsatt når vi spør mer direkte om det er økonomiske årsaker til mangelen på goder. I alt 8 prosent i befolkningen har ikke råd til minst ett av godene. For lavinntektsgruppene varierer disse andelene fra 35 til 25 prosent, og motsatt av det å disponere goder, kommer denne gangen personer under lavinntektsgrensen EU60 best ut. De opplever altså ofte å mangle goder, men sammenlignet med andre lavinntektsgrupper, rapporterer de relativt sjelden at det er fordi de ikke har råd.

Tabell 3.4. Andel personer som ikke har, og ikke har råd til et antall materielle goder etter ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter)

	0	1	2	3 +	Antall personer i nettoutvalget
Mangler goder					
EU60	36,6	30,6	17,3	15,5	584
EU60_sbf	36,0	35,3	15,1	13,7	215
OECD50	43,5	34,4	13,4	8,7	299
OECD50_sbf	42,5	35,3	13,0	9,2	141
HB	42,1	32,0	15,2	10,7	510
HB_sf	41,1	33,9	11,6	13,4	187
Totalt	73,4	16,9	6,1	3,6	5 446
Har ikke råd til goder					
EU60	75,0	18,2	4,1	2,8	584
EU60_sbf	64,6	22,4	6,6	6,4	215
OECD50	69,7	21,4	5,2	3,8	299
OECD50_sbf	69,7	21,4	5,2	3,8	141
HB	72,6	18,9	5,4	3,1	510
HB_sf	66,9	19,3	8,1	5,7	187
Totalt	92,4	5,7	1,3	0,7	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Ved bruk av EU60 definisjonen viser det seg at det å ekskludere studenter og formuende, samt inkludere boliginntekt, altså EU60_sbf gir en lavinntektsgruppe der andelen som ikke har råd til flere goder øker. Ved bruk av OECD50 definisjonen skjer ikke dette, andelene som ikke har råd til et antall goder er like både for OECD50 og OECD50_sbf. I praksis betyr det at OECD50 definisjonen fanger opp flere personer som ikke har råd til goder fordi andelen med lavinntekt er større med dette målet enn med OECD50_sbf. For budsjetttilnærmingen er resultatene til forveksling like de vi får ved EU60 målene. Når vi sammenligner HB og HB_sf øker andelen som ikke har råd til flere goder. Samsvaret med EU60 og EU60_sbf skyldes til dels at det er betydelig overlapp mellom definisjonene slik at vi i stor grad snakker om de samme personene.

Selv om lavinntektsgruppene isolert sett oftere rapportere at de mangler eller ikke har råd til goder, trenger ikke dette å ha direkte sammenheng med at de faller inn under en gitt definisjon på lavinntekt. Vi har tidligere vist at ulike grupper er mer utsatt for lavinntekt enn andre, og hvis disse gruppene av andre enn økonomiske grunner mangler goder, kan dette påvirke resultatene. For å kontrollere for at ikke slike bakenforliggende forhold er det som forklarer at lavinntektsgruppene er mer utsatt for materielle mangler, har vi foretatt noen enkle multivariate analyser (se tekstboks). Formålet er å se hvordan flere kjennetegn samtidig påvirker sannsynligheten for å mangle eller ikke ha råd til goder.

Logistisk regresjon

Logistisk regresjon er en multivariat analysemetode som benyttes for å studere den unike effekten av flere forklaringsvariabler på en avhengig variabel. Metoden er velegnet når den avhengige variabelen er dikotom, altså har to uavhengige verdier, og vi har flere mulige årsaksvariabler.

Hvor mye høyere sannsynligheten er for at en begivenhet skal inntreffe ved en bestemt verdi på forklaringsvariabelen i forhold til en annen kategori (referanse-kategorien), når de øvrige bakgrunnsfaktorene i modellen holdes konstant, beregnes ved å ta forholdet antilogaritmen til parameterestimaten til de to verdiene på forklaringsvariabelen. Dette kalles oddsforholdet. Oddsene øker vesentlig mer enn andelen så det er viktig å ikke blande sammen de to effektmålene.

Det innbyrdes styrkeforholdet mellom de enkelte forklaringsvariablene kan bedømmes ved å sammenligne størrelsen på kji-kvadratet til variablene. Jo større kji-kvadratet er, jo sterkere er effekten av forklaringsvariabelen på den avhengige variabelen. For mer om logistisk regresjon, se for eksempel Ringdal (2001).

I den multivariate analysen, hvor vi ser på sannsynligheten for å ikke ha råd til eller ikke disponere minst ett av de godene vi så på i tabell 3.4, har vi brukt kjønn, alder, utdanning, bosted og tilhørighet til ulike lavinntektsgrupper som uavhengige variabler. I og med at dette resulterer i tolv ulike regresjonsanalyser, vil vi bare omtale resultatene nokså kort her. Detaljerte fremstillinger av analysene finnes i vedleggstabeller A.3 til A.8.

Hvis vi først konsentrerer oss om det å disponere goder, uavhengig av hvilken årsak som er oppgitt, bekrefter alle våre analyser at lavinntekt har nokså sterk effekt på det å mangle goder. Men også alle de andre bakgrunnsvariablene viser statistisk signifikant sammenheng med mangel på goder. Når vi bruker menn som referansegruppe, viser våre funn at kvinner oftere er utsatt for å ikke disponere minst ett av godene. Dette gjelder selv om vi kontrollerer for alder, utdanning, bosted og ulike mål på lavinntekt.

Også alder viser klare sammenhenger med det å ikke disponere minst ett av godene. Her har vi brukt de yngste, 16-24 åringene, som referansegruppe. Sammenlignet med dem, har personer i alderen 25-66 år mindre sannsynlighet for å mangle minst ett gode. Personer i alderen 67 år og over har derimot større sannsynlighet for å mangle minst ett gode, og spesielt gjelder dette personer på 80 år og over.

For utdanning har vi brukt dem med videregående skole som høyest fullførte utdanning som referansegruppe. Sammenlignet med disse har de med grunnskole som høyest fullførte utdanning større sannsynlighet for å mangle minst ett gode, mens de med høyere utdanning har mindre sannsynlighet for å mangle et gode.

Til slutt har vi altså bosted, delt inn i fem ulike soner basert på innbyggertall og sentralitet. Her er personer bosatt i tettsteder med 20 000 eller flere innbyggere (unntatt Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus fylke) brukt som referansegruppe. Her er effektene mer uklare, og ikke alt er statistisk sikkert. Det sikreste utslaget er at personer bosatt i Oslo oftere mangler minst ett av godene sammenlignet med referansegruppen. Ellers ser det ut til at bosted har liten betydning.

Hva skal vi så tolke ut av dette? For det første er det altså helt klart at lavinntekt, uansett hvilken av våre seks ulike definisjoner vi bruker, har klar sammenheng med det å ikke disponere minst ett av godene vi har inkludert i vår undersøkelse. Dette tyder igjen på ved å fokusere utelukkende på mangler hvor økonomi er oppgitt som eksplisitt årsak, går man glipp av enkelte utslag av fattigdom. Når kjønn, alder og utdanning og delvis bosted også har betydning, kan dette skyldes flere ting. Et åpenbart moment som kan spille inn er preferanser. De godene vi har kartlagt er av ulik karakter og det gir rom for at noen ikke disponerer et eller flere av godene rett og slett fordi de ikke har behov eller ønske om å gjøre det. Dette kan sannsynligvis forklare noe av alderseffekten, og kanskje også det at personer i Oslo oftere mangler goder. Vi vet jo for eksempel at mange i Oslo ikke disponerer bil (34 prosent, se tabell 3.1). Nå skal det også understrekes at lavinntekt som uavhengig variabel i analysen ikke gir noen uttømmende analyse av inntektseffekter på det å disponere goder. Lavinntektsgruppen er en nokså liten og avgrenset gruppe, mens hadde vi for eksempel brukt inntektskvartiler kunne resultatene blitt annerledes. Noe av effekten vi fant av utdanning kan sannsynligvis forklares med ulikheter i inntekt som ikke fanges opp av vår modell.

Hva så om vi skifter over til å se på andeler som ikke har råd til ulike goder, altså dem som eksplisitt har oppgitt at økonomi er årsak til mangelen? Tabell 3.4 viste at personer i lavinntektsgrupper langt oftere enn befolkningen totalt rapporterer at de ikke har råd til goder, og forskjellene mellom lavinntektsgrupper og befolkningen er større enn dersom vi ser på kun mangel på goder. Når vi spør direkte om mangel på goder skyldes dårlig råd forventer vi strengt tatt en sterkere sammenheng med

lavinntekt, og mindre innslag av preferanser og behov som gjør at andre kjennetegn får effekt.

Vi har foretatt tilsvarende regresjonsanalyser som over, med eneste forskjell at mangel på minst ett gode er byttet ut med at man ikke har råd til minst ett gode. Vi ser da noen av de samme trekkene som for mangel på goder. Fremdeles er kvinner mer utsatt enn menn. Det vil altså si at kontrollert for alder, bosted, utdanning og lavinntekt, så har fremdeles kvinner noe større fare for ikke å ha råd til enkelte goder. Effekten av kjønn er imidlertid svakere og mindre tydelig når vi ser på det å ikke ha råd til goder kontra det å ikke disponere goder. For alder har vi brukt de yngste, 16-24 åringene, som referansegruppe. Også for alder finner vi svakere sammenhenger for det å ikke ha råd til goder sammenlignet med det å ikke disponere, men så godt som alle aldersgrupper har mindre sannsynlighet for ikke å ha råd til goder enn 16-24 åringene, som da altså er mest utsatt. Men forskjellen i forhold til 45-66 åringer er bare statistisk sikker dersom vi holder studenter og formuende utenfor definisjonen av lavinntekt. Utdanning gir det forventende utslaget. I forhold til referansegruppen (videregående utdanning som høyeste fullførte), har personer med grunnskoleutdanning større fare for ikke å ha råd til goder, mens personer med høyere utdanning har lavere risiko. Her fanger vi nok også opp et betydelig innslag av inntekt, for selv om vi delvis kontrollerer for inntekt gjennom lavinntekt, kan effekten av inntekt gjøre seg gjeldende utover det relativt snevre lavinnteksdefinisjoner kan fange opp. Bosted gir også et visst utslag ved at personer bosatt i Oslo oftere ikke har råd til goder enn referansegruppen (tettsteder 20 000 med innbyggere og over), mens personer bosatt på mindre steder er mindre utsatt.

Men, når vi i de ulike analysene bruker våre seks ulike definisjoner på lavinntekt, viser det å tilhøre en lavinnteksgruppe en klart sterkere statistisk sammenheng med det å ikke ha råd til materielle goder enn de andre variablene vi har kontrollert for. Dette er i og for seg ikke noe oppsiktsvekkende funn, men bekrefter da at lavinntekt gir større fare for ikke å ha råd til minst ett av de materielle godene vi har målt, uavhengig av kjønn, alder, utdanning og bosted. Et annet trekk verdt å merke seg er at den statistiske sammenhengen mellom lavinntekt og det å ikke ha råd til minst ett gode ikke endrer seg veldig mye når vi holder studenter og formuende utenfor lavinnteksdefinisjonen, selv om det er en tendens til at sannsynligheten for å ikke ha råd til mist ett gode øker noe.

Konklusjonen er at lavinntekt ikke bare øker faren for å ikke ha råd til enkelte goder, det øker også faren for ikke å disponere goder, uavhengig av direkte årsak. Vi tolker dette som at lavinntekt også påvirker preferanser og at selve rapporteringen av direkte årsak ikke nødvendigvis reflekterer bakenforliggende årsaker.

3.2. Betalingsproblemer

Et utslag av det å ha lav inntekt kan være at man har problemer med å betale regninger for nødvendige goder. Vi har kartlagt enkelte utgifter, spesielt knyttet til bolig, men også lån som ikke har sikkerhet i boligen. Det er i flere sammenhenger vist at slike betalingsproblemer oftere forekommer i grupper med lave inntekter (Epland m.fl 2011). Tabell 3.5 viser at 3 prosent av den voksne befolkningen har opplevd minst to slike betalingsproblemer i løpet av et år. Vanligst er det å ha problemer med utgifter til elektrisitet og kommunale avgifter. Det som kjenner seg utgjort elektrisitetsutgiftene er at de varierer over året, og at det derfor er noe uforutsigbare. Dette kan medføre større vanskeligheter siden det da er en utfordring å avpasse forbruk og inntekt.

Aldersgruppen 25-44 år er mest utsatt for betalingsproblemer. I denne gruppen finner vi mange som er i en etableringsfase. Blant eldre over 67 år forekommer betalingsproblemer for de utgiftene vi har kartlagt her svært sjelden. Den geografiske fordelingen viser at betalingsproblemer forekommer oftere i Oslo enn andre steder.

Tabell 3.5. Andel personer med ulike betalingsproblemer etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009 (2008 inntekter)

	Hus- leie	Bolig- lån	Elektrisitet og kommunale avgifter	Andre lån	Minst to betalings- problemer	Antall personer i nettoutvalget
Menn	3,1	1,5	5,1	3,0	3,3	2 808
Kvinner	2,9	2,0	6,0	2,8	3,4	2 638
16-24 år	4,9	1,6	6,6	2,9	3,9	704
25-44 år	5,2	2,9	8,2	5,4	5,9	1 973
45-66 år	1,2	1,2	4,6	1,7	1,9	1 975
67-79 år	0,3	0,4	1,1	0,0	0,4	581
80 år og over	0,3	0,0	0,3	0,0	0,3	213
Oslo	7,5	1,7	5,6	5,0	5,9	694
Akershus, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø	3,0	1,1	4,2	3,3	2,9	1 321
Andre tettsteder med 20 000 innb eller mer	3,5	2,0	6,4	2,6	3,9	888
Tettsteder med fra 2 000 til 19 999 innb	2,2	1,9	6,0	2,4	3,6	992
Tettsteder med opp til 1 999 innb, samt spredtbygde strøk	1,3	1,9	5,9	2,1	2,2	1 551
Totalt	3,0	1,7	5,6	2,9	3,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Sosialhjelpsmottakere sliter oftere med betalingsproblemer enn andre (tabell 3.6). Blant barnefamiliene skiller enslige forsørgere seg ut i negativ retning. Først og fremst er det elektrisitet og kommunale avgifter som volder problemer, og 13 prosent av de enslige forsørgerne har minst to av betalingsproblemene. Også personer som tilhører par med barn i laveste inntektskvintil har betalingsproblemer oftere enn gjennomsnittet i befolkningen. Aleneboende har totalt sett ikke veldig hyppige betalingsproblemer, selv om andelen med minst to problemer er høyere enn for gjennomsnittet. Unge aleneboende skiller seg imidlertid noe ut, og her finner vi blant annet 13 prosent som har problemer med husleien. Alderspensionister har sjelden betalingsproblemer, og det samme kan sies om minstepensionistene. Selv om minstepensionistene er en gruppe med lave inntekter, er inntekten stabil og forutsigbar. Dette gir muligheter for tilpasning slik at akutte problemer unngås. Det samme kan sies å gjelde for uførepensionister, selv om betalingsproblemer forekommer noe oftere i denne gruppen. Langtidssyke er en gruppe som kommer nokså dårlig ut. Her opplever 14 prosent minst to betalingsproblemer, og det er elektrisitet og kommunale avgifter som oftest volder problemer. Denne gruppen har noe mer ustabile inntektsforhold sammenlignet med pensionister, og svingninger i inntekt kan være problematisk for faste utgifter.

Tabell 3.6. Andel personer med betalingsproblemer i ulike grupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter)

	Hus- leie	Boli- glån	Elektrisitet og kom- munale avgifter	Andre lån	Minst to betalings- problemer	Antall personer i netto- utvalget
Enslige forsørgere	11,1	4,6	19,1	10,5	12,7	221
Par med barn	1,9	2,4	6,1	2,4	3,1	1 761
Par med barn i laveste inntektskvintil ...	4,7	4,8	13,8	6,5	7,1	1 643
Par uten barn	0,7	0,7	1,9	1,1	0,8	344
Aleneboende 16-34 år	12,9	3,0	12,1	7,4	10,6	345
Aleneboende 16 år og over	6,3	1,7	7,3	4,5	5,8	1 115
Sosialhjelpsmottakere	24,5	4,7	23,3	16,3	21,1	163
Alderspensionister	0,3	0,2	0,9	0,0	0,3	791
Minstepensionister	1,7	0,5	3,3	1,4	1,8	212
Uførepensionister	3,4	1,4	8,4	3,7	4,3	340
Langtidssyke (16-66 år)	10,0	6,7	18,5	8,7	13,9	200
Totalt	3,0	1,7	5,6	2,9	3,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Betalingsproblemer forekommer oftere i de seks lavinntektsgruppene enn i befolkningen totalt, og her ser vi også at måten å definere lavinntekt på gir til dels betydelige utslag (tabell 3.7). Alle de tre definisjonene som holder studenter og formuende utenfor viser betydelig høyere andeler med betalingsproblemer enn tilsvarende definisjoner der vi ikke ta hensyn til formue og studenter. Formue kan tolkes som en økonomisk buffer mot denne typen problemer. For studentene kan en

tilsvarende buffer kanskje finnes i studielån og private overføringer som ikke regnes med i inntekten, samtidig som noe lavere utgifter kan bidra.

Tabell 3.7. Andel personer med betalingsproblemer i ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter)

	Husleie	Boliglån	Elektrisitet og kommunale avgifter	Andre lån	Minst to betalingsproblemer	Antall personer i nettoutvalget
EU60	7,7	1,8	8,6	6,5	6,6	584
EU60_sbf	15,5	4,0	20,2	13,2	15,7	215
OECD50	10,1	2,9	8,8	7,9	8,7	299
OECD50_sbf	13,0	3,0	20,3	14,5	13,8	141
HB	9,4	2,9	10,4	7,1	8,8	510
HB_sf	17,2	4,5	19,6	13,7	17,7	187
Totalt	3,0	1,7	5,6	2,9	3,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Som nevnt er det ikke slik at lavinntekt nødvendigvis fører til betalingsproblemer. Blant personer med vedvarende lavinntekt er det for eksempel slik at betalingsproblemer først og fremst har en overhyppighet blant de unge og ikke blant de eldre. Det finnes også flere trekk som tyder på at det i hovedsak er uforutsigbarhet og inntektsfall som bidrar til betalingsproblemer. Lave inntekter over tid gir større rom for tilpasning og planlegging, slik at selv om økonomien er anstrengt, unngås de akutte problemene (Epland m.fl 2011, Normann 2009). Regresjonsanalyser vi har utført for å se på sannsynligheten for å oppleve minst to betalingsproblemer (se vedleggstabeller A.9-A.14) viser at lavinntekt målt med våre ettårige mål har ganske sterk effekt på betalingsproblemer. Det bekrefter også inntrykket av at sammenhengen er sterkere når vi holder formuende og studenter utenfor. I tillegg ser vi også at alder slår ut, og at aldersgruppen 25-44 har større sannsynlighet for betalingsproblemer enn referansegruppen (16-24 år). Når man passerer 45 år, synker imidlertid faren for betalingsproblemer. Dette sier noe om at ulike livsfaser også påvirker faren for å oppleve denne typen problemer, og at de forekommer oftest i en alder hvor de fleste etablerer seg med familie og bolig, selv når vi kontrollerer for lavinntekt. I tillegg viser analysen at sannsynligheten for å oppleve betalingsproblemer synker med økende utdanning. Dette kan skyldes flere ting, men henger sannsynligvis sammen med stabilitet i inntekten og selve inntektsnivået som ikke fanges opp av relativt restriktive lavinntektsmål.

4. Sosiale mangler

Et utslag av å leve med lave inntekter, som ofte tolkes som fattigdom, er at man ikke bare mangler materielle goder, det kan også bidra til ekskludering fra viktige sosiale arenaer. Kampen mot sosial ekskludering som følge av fattigdom står sentralt i EUs strategi for fattigdomsbekjempelse, noe som gjenspeiles i at 2010 var året for bekjempelse av fattigdom og sosial ekskludering. Også i den norske markeringen av dette året var sosial ekskludering et viktig tema. Sosial deltakelse og sosiale nettverk er en viktig dimensjon av velferd, sammen med materiell levestandard (Lelkes 2010).

Det sosiale livet kan leves på mange arenaer og i ulike former. Når tema er fattigdom er det viktige spørsmålet om dårlig økonomi forhindrer deltakelse på noen sosiale arenaer. Tidligere analyser har vist at kontakt med venner og familie ikke ser ut til å henge nevneverdig sammen med lavinntekt (Normann 2009). Andeler som mangler familiekontakt var noe høyere i ulike lavinntektsgrupper, mens mangel på vennekontakt ikke har vist en slik sammenheng, heller tvert imot. En årsak til at lavinntektsgrupper ikke mangler vennekontakt oftere enn andre er at unge er overrepresentert i lavinntektsgrupper, og unge har hyppigere vennekontakt enn andre.

Spørsmålene i levekårsundersøkelsen 2009 var spesifikt innrettet mot sosial ekskludering som skyldes økonomi, og var en del av den samordnede europeiske modulen (se tidligere tekstboks om datakilden). Vi har dermed ikke spurt om kontakt med familie og venner, men heller spurt om kontakt som forutsetter en viss kostnad, selv om den kan være liten. Spørsmålene handler om man har mulighet til å gå ut for å spise og drikke sammen med familie og venner, om man har mulighet til å invitere venner og familie hjem til seg for å spise og drikke og om man kan drive med en regelmessig fritidsaktivitet. Selv om vi her også legger mest vekt på andelene som oppgir at de ikke har råd, i tråd med at vi helst ikke skal tolke personlige preferanser inn i et fattigdomsperspektiv, har vi også tatt med andeler som ikke har mulighet til å ha disse godene, uavhengig av hvilken årsak de oppgir. Igjen er tanken at preferanser ikke dannes helt uavhengig av hvilken kontekst man lever i, og at svak økonomi kan bidra til at enkelte goder nedprioriteres uten at man tenker at økonomi er den direkte årsaken (se tabell 4.1).

Nesten fem prosent av alle voksne sier at de ikke kan gå ut for å spise og drikke med familie og venner minst en gang i måneden.⁷ På spørsmål om økonomi er årsak til mangelen, svarer overkant av 3 prosent bekreftende på dette. Kvinner rapporterer dette noe oftere enn menn, og det er også litt variasjon mellom aldersgrupper, der de yngste og de eldste rapporterer dette sjeldnest. Vi finner også noe variasjon ut fra bosted, der de som bor i mellomstore tettsteder (2 000 – 19 999 innbyggere) oftest rapporterer at de ikke har råd til dette. Forskjellene basert på kjønn, alder og bosted er imidlertid små og usikre.

Terskelen for å kunne invitere noen hjem til seg er lavere enn for å gå ut med venner og familie. Bare litt i overkant av to prosent av den voksne befolkningen svarer at de ikke kan invitere familie og venner hjem på noe å spise eller drikke minst en gang i måneden, litt i overkant av en prosent svarer at det er fordi de ikke har råd.⁸ I annen en undersøkelse fra 2007 svarte om lag tre av fire at den anser det som et nødvendig gode å kunne invitere til middag minst en gang i måneden, om lag en av tjue svarte at de ikke hadde råd dette. Langt færre, rundt en av tre, mente det var nødvendig å ha råd til å gå på kafé eller restaurant minst en gang i året. (Fløtten og West Pedersen 2008).

⁷ Spørsmålet er formulert uten en spesifikk økonomisk terskel, og ser slik ut: "Har du mulighet til å gå ut med familie og/eller venner og spise eller drikke noe sammen med dem minst en gang i måneden? KAN VÆRE BARE EN KOPP KAFFE ELLER LIGNENDE" Tekst skrevet med store bokstaver leses ikke opp, men er en spesifisering dersom respondenten er usikker på tolkningen av spørsmålet.

⁸ Spørsmålet er formulert slik: "Kan du invitere familie og/eller venner hjem på noe å spise eller drikke minst en gang i måneden? KAN VÆRE BARE EN KOPP KAFFE ELLER LIGNENDE"

I våre data er det knapt forskjell mellom kvinner og menn, og selv om andelen som ikke har råd til å invitere familie og venner hjem faller med alder, er det også små forskjeller mellom aldersgruppene. Blant de eldste er det knapt noen i det hele tatt som svarer at de ikke har råd til å invitere hjem. Andelen som ikke har råd er høyest i tettsteder fra 2 000 innbyggere å oppover, unntatt steder inkludert i kategoriene over i tabellen, men heller ikke den geografiske variasjonen er stor nok til å legges vekt på.

Tabell 4.1. Andel personer som ikke har og ikke har råd til ulike sosiale goder etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009

	Gå ut med familie og venner		Invitere familie og venner hjem		Regelmessige fritidsaktiviteter		Antall personer i netto-utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
Menn	3,5	2,7	2,0	1,4	27,8	2,3	2 808
Kvinner	5,9	4,2	2,2	1,2	28,7	4,5	2 638
16-24 år	3,3	2,5	2,9	2,1	15,5	3,4	704
25-44 år	4,5	4,0	2,3	1,7	24,6	4,1	1 973
45-66 år	4,5	3,4	1,4	0,9	31,2	3,2	1 975
67-79 år	5,6	3,8	2,0	0,9	36,6	1,8	581
80 år og over	9,5	1,9	3,4	0,0	51,9	2,6	213
Oslo	3,3	2,7	2,6	1,3	19,5	4,3	694
Akershus, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø	4,4	3,0	1,3	0,7	24,3	2,7	1 321
Andre tettsteder med 20 000 innb eller mer	5,0	3,9	2,8	2,1	27,8	4,5	888
Tettsteder med fra 2 000 til 19 999 innb	5,8	4,8	2,5	2,0	32,2	4,4	992
Tettsteder med opp til 1 999 innb, samt spredtbygde strøk ..	4,7	3,1	1,9	0,9	33,1	2,2	1 551
Totalt	4,7	3,5	2,1	1,3	28,3	3,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Fordele vi etter ulike grupper, kommer det tydeligere frem at det er forskjeller i om man kan gå ut med eller invitere venner og familie hjem (se tabell 4.2). Sosialhjelpsmottakere kommer, som i de fleste andre levekårssammenhenger, betydelig dårligere ut enn befolkningen totalt. Nesten en av fem sosialhjelpsmottakere har ikke råd til å gå ut med venner og familie en gang i blant, og omtrent en av sju har ikke råd til å invitere hjem. Dette er statistisk sikre forskjeller sammenlignet med befolkningen totalt. Her bør vi understreke at spørsmålene er formulert slik at dette ikke trenger å omfatte store utgifter, i utgangspunktet ikke mer enn å kjøpe eller servere en kopp kaffe. Selv om det kan være litt usikkert hvilke utgifter de enkelte respondentene tar i betraktning, er andelen som ikke har råd ganske høy blant sosialhjelpsmottakerne.

Gruppen langtidssyke overlapper noe med sosialhjelpsmottakere, spesielt finner vi relativt mange sosialhjelpsmottakere blant de yngste langtidssyke. Dermed er det ikke veldig overraskende at andelen som ikke har råd til å gå ut med venner og familie, eller invitere hjem, også er relativt høye i denne gruppen. Nesten 12 prosent av de langtidssyke har ikke råd til å gå ut med venner og familie, 4 prosent sier at de ikke har råd til å invitere hjem. Selv om andelen er høye også blant de langtidssyke, er det betydelig lavere enn blant sosialhjelpsmottakerne, og forskjellene mellom langtidssyke og befolkningen totalt er ikke statistisk sikre.

Blant personer som tilhører ulike de typene barnefamiliene kan vi konstantere at de som tilhører par med barn totalt sett ikke er utsatt, andelen som ikke har råd til å gå ut med venner og familie, eller invitere hjem, er lavere enn i befolkningen totalt. Ser vi på personer i den tidelen av par med barn som har lavest inntekt, blir resultatet noe annerledes. Her svarer nesten 7 prosent at de ikke har råd til å gå ut med venner og familie, nesten dobbelt så høy andel som i befolkningen totalt. Litt over 2 prosent av personer i barnefamiliene med lav inntekt svarer at de ikke har råd til å invitere hjem. Dette er også høyere enn i befolkningen totalt, men ikke spesielt høyt sammenlignet med andre utsatte grupper.

Tabell 4.2. Andel personer som ikke har og ikke har råd til ulike sosiale goder i ulike grupper. Prosent, 2009

	Gå ut med familie og venner		Invitere familie og venner hjem		Regelmessige fritidsaktiviteter		Antall personer i netto-utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
Enslige forsørgere	9,3	8,3	6,3	3,7	36,6	15,7	221
Par med barn	3,7	3,0	1,1	0,9	23,6	2,1	1 761
Par med barn i laveste inntektskvintil	8,2	6,7	2,9	2,3	33,8	5,5	1 643
Par uten barn	2,7	1,6	0,6	0,4	31,4	1,6	344
Aleneboende 16-34 år	5,5	4,9	5,8	4,0	18,3	6,7	345
Aleneboende 16 år og over	7,7	5,6	4,7	2,7	31,0	5,6	1 115
Sosialhjelpsmottakere	20,1	18,7	16,5	13,8	50,7	26,3	163
Alderspensjonister	6,9	3,2	2,4	0,6	41,3	2,0	791
Minstepensjonister	11,1	4,4	3,8	0,8	50,1	5,5	212
Uførepensjonister	9,8	7,5	3,5	1,8	37,8	5,7	340
Uførepensjonister	9,8	7,5	3,5	1,8	37,8	5,7	340
Langtidssyke (16-66 år)	12,6	11,7	5,6	4,0	38,0	14,5	200
Totalt	12,6	11,7	5,6	4,0	38,0	14,5	200

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Blant barnefamiliene er de enslige forsørgerne mer utsatt for den type sosial ekskludering vi her snakker om enn par med barn i laveste inntektsdesil. I overkant av 8 prosent av de enslige forsørgerne har ikke råd til å gå ut med venner og familie, mens nesten 4 prosent ikke har råd til å invitere hjem. Dette er altså betydelig høyere andeler enn i befolkningen totalt, selv om forskjellene ikke her statistisk sikre i så små utvalg.

Også aleneboende opplever oftere enn befolkningen totalt å ikke ha råd til å spise eller drikke sammen med venner og familie, enten hjemme eller ute. Blant alle aleneboende svarer drøyt hver tjuende at de ikke har råd til å gå ut, andelen blant de unge aleneboende er noe lavere. Knappe 3 prosent av alle aleneboende svarer at de ikke har råd til å invitere hjem, og her er andelen noe høyere blant de yngste.

Blant alders-, minste- og uførepensjonister er det få som ikke har råd til å invitere familie og venner hjem minst en gang i måneden. Blant alders- og minstepensjonistene er andelen som svarer at de ikke har råd til dette lavere enn i befolkningen totalt. Blant uførepensjonister er andelen så vidt høyere enn i befolkningen. Andelen som ikke har råd til å gå ut for å spise eller drikke minst en gang i måneden er høyere blant minste- og uførepensjonistene enn i befolkningen totalt. Høyest er den blant uførepensjonistene, hvor nesten 8 prosent svarer at de ikke har råd. Blant alderspensjonister er andelen noe lavere enn i befolkningen totalt.

Om vi tar for oss disse to sosiale godene, enten gå med familie og venner eller invitere dem hjem, og fordeler dette etter ulike lavinntektsgrupper, kommer interessante forskjeller frem (se tabell 4.3). I samtlige av de seks lavinntektsgruppene vi har definert, er andelen som ikke har råd til å gå ut med familie og venner merkbart høyere enn i befolkningen totalt. For lavinntektsgruppene EU60, OECD50 og HB er andelen som ikke har råd om lag dobbelt så høy som i befolkningen totalt, og selv om disse forskjellene strengt tatt ikke er statistisk sikre fordi vi har få observasjoner i lavinntektsgruppene, gir de likevel en klar indikasjon på forskjeller. Går vi et steg videre og ser på lavinntektsdefinisjoner som ekskluderer studenter og formuende, og også tar hensyn til boliginntekt (EU60_sbf, OECD50_sbf og HB_sf), blir forskjellene i forhold til befolkningen totalt enda større. I disse tre lavinntektsgruppene opplever fra ti til tolv prosent at de ikke har råd til gå ut med familie og venner minst en gang i måneden.

For det å invitere familie og venner hjem er tendensen lik. I lavinntektsgruppene EU60, OECD50 og HB er andelen som kan invitere familie og venner hjem betydelig to og en halv til tre ganger så høy som i befolkningen totalt, og andelen som ikke har råd til dette er om lag dobbelt så høy som i befolkningen. I de tre lavinntektsgruppene EU60_sbf, OECD50_sbf og HB_sf er andelen som ikke har

råd fra drøye sju til fem prosent. Igjen er forskjellene mellom grupper for små til å være statistisk sikre når vi har så få observasjoner, men tendensen er klar.

Tabell 4.3. Andel personer som ikke har og ikke har råd til ulike sosiale goder i ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter)

	Gå ut med familie og venner		Invitere familie og venner hjem		Regelmessige fritidsaktiviteter		Antall personer i netto-utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
EU60	8,8	6,5	6,0	2,7	36,7	9,5	584
EU60_sbf	14,1	12,0	11,2	7,1	43,8	18,2	215
OECD50	8,5	7,4	5,4	3,2	29,9	9,7	299
OECD50_sbf	13,9	11,8	9,4	5,0	43,2	17,9	141
HB	7,2	6,5	5,8	3,2	32,3	10,4	510
HB_sf	11,0	10,0	9,4	5,9	41,9	20,5	187
Totalt	4,7	3,5	2,1	1,3	28,3	3,4	5 446

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Generelt er andelene som ikke kan gå ut eller invitere familie og venner hjem noe høyere enn andelene som rapporterer at de ikke har råd. Dette kan skyldes flere forhold som vi ikke har mulighet til å se nærmere på, blant annet preferanser. Her har vi lagt vekt på andeler som rapporterer at de ikke har råd siden det er mest direkte relevant for fattigdomsproblematikken. Men tabell 4.3 viser at det ikke bare er andelene som rapporterer at de ikke har råd til å gå ut eller invitere hjem som er høyere i lavinntektsgruppene, også andelen som sier at de ikke kan er betydelig høyere. I likhet med mangel på materielle goder kan det også her tyde på at selve mangelen på et gode også henger sammen med lavinntekt, uavhengig av om man rapporterer økonomi som direkte årsak til mangelen eller ikke.

I samme undersøkelse som vist til tidligere, svarte nesten sju av ti at det å ha en hobby eller fritidsaktivitet er et nødvendig gode i det norske samfunnet (Fløtten og West Pedersen 2008). Dette er altså et høyt verdsatt gode. Våre data viser at 28 prosent av befolkningen totalt rapporterer at de ikke har en regelmessig fritidsaktivitet (se tabell 4.1).⁹ Her er det nok sterke innslag av preferanser, tid, tilgjengelighet og kanskje også alder og helse, for bare litt i overkant av 3 prosent sier at det er fordi de ikke har råd. Det er statistisk sikker forskjell mellom kvinner og menn – kvinner rapporterer oftere at de ikke har råd til en regelmessig fritidsaktivitet enn det menn gjør. Personer i alderen 25-44 år rapporterer oftest at de ikke har råd til fritidsaktiviteter (4 prosent), lavest andel finner vi blant 67-79 åringene, men forskjellene mellom aldersgrupper er generelt for små til å være sikre. Geografisk ser det ut til at folk bosatt på de minste stedene sjeldnest opplever å ikke ha råd til fritidsaktiviteter, etterfulgt av personer bosatt i Akershus, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø, men igjen er forskjellene små.

De høyeste andelene uten en regelmessig fritidsaktivitet finner vi blant sosialhjelpsmottakere og blant minstepensjonister, hvor halvparten svarer at de ikke har det (se tabell 4.2). Når vi spør om årsak, kommer likevel en klar forskjell mellom disse to gruppene fram. Drøyt en av fire sosialhjelpsmottakere har ikke råd til en fritidsaktivitet, mens det gjelder bare drøyt en av tjue minstepensjonister. Preferanser og andre begrensninger spiller altså en viktigere rolle enn økonomien for minstepensjonistene. Også blant uførepensjonister svarer drøyt en av tjue at de ikke har råd til en regelmessig fritidsaktivitet, altså en høyere andel enn i befolkningen totalt. Andelen blant langtidssyke er imidlertid klart høyere, nesten en av sju, så om vi sammenligner i hvilken grad uføre og langtidssyke ikke har råd til sosial omgang med familie og venner, kommer de langtidssyke dårligst ut.

Forskjellene i andeler som ikke har råd til regelmessige fritidsaktiviteter er betydelig større når vi fordeler etter ulike lavinntektsgrupper (se tabell 4.3). I lav-

⁹ Spørsmålet om fritidsaktivitet er formulert på følgende måte: "Har du noen regelmessige fritidsaktiviteter som for eksempel å gå på kino, konsert eller lignende, trene eller delta i organisasjoner eller foreninger av noe slag?"

inntektsgruppen som er basert på de ”enkle” definisjonene EU60, OECD50 og HB svarer om lag en av ti at de ikke har råd til regelmessige fritidsaktiviteter. Gitt at EU60 og HB gir større andeler med lavinntekt, så rammer det flere personer i disse gruppene enn i lavinntektsgruppen OECD50. Ved bruk av de tre andre variantene av lavinnteksdefinisjonene, EU60_sbf, OECD50_sbf og HB_sf, øker andelene som ikke har råd til fritidsaktiviteter til opp mot to av ti.

Sosial ekskludering som fattigdomsproblem

Andelen som ikke har et av de sosiale godene vi har målt er generelt høyere enn andelen som ikke har råd. Og selv om vi konsentrerer oss om andeler som ikke har råd, er det er viktig å merke seg at preferanser ikke dannes i et tomrom. Det er klare tegn som tyder på at mangel oppleves oftere i lavinntektsgrupper, uavhengig av om økonomi oppgis som direkte årsak.

Generelt er det en noe høyere andel kvinner enn menn som opplever å ikke ha råd til sosiale goder, og det er også en tendens til at det oppleves oftere blant de yngre enn blant de middelaldrende og eldre.

Litt av hensikten med å bruke flere mål på lavinntekt, og implisitt da flere mål på fattigdom, er å vise at de i ulik grad er egnet til å fange opp mangel på goder og sosial ekskludering. Alle de seks definisjonene vi har brukt, viser en klar overrepresentasjon av sosiale mangler, eller sosial ekskludering. I så måte kan det sies at de fanger opp fattigdomsrelaterte problemer. Men det er klare forskjeller mellom definisjonene, og uavhengig av om vi bruker de relative målene basert på inntektsfordeling (EU60 og OECD50) eller det noe mer absolutte basert på budsjett (HB), viser våre funn at det å holde studenter og formuende utenfor gjør at definisjonen ”treffer” noe bedre.

For å igjen kontrollere for noe av effekten av noen andre forhold enn bare lavinntekt, har vi brukt en logistisk regresjon som multivariat analysemetode (se tidligere tekstboks om metoden). Vi har da sett på sannsynligheten for at man ikke har råd til minst ett av godene gå ut med eller invitere familie og venner hjem og regelmessig fritidsaktivitet, det vi kan kalle sosial ekskludering. Vi har brukt kjønn, alder, utdanning og bosted som uavhengige variabler sammen med de seks ulike lavinnteksdefinisjonene (se vedleggstabeller A.15-A.20 for resultater fra analysene).

Analysene viser for det første at kvinner har noe større risiko for ikke å ha råd til disse formene for sosial kontakt enn menn. Alder viser ikke veldig sterk sammenheng med sosial ekskludering, når vi bruker aldersgruppen 45-66 år som referansegruppe, viser resultatene at 25-44 åringer har noe større og dem over 80 noe mindre fare for sosial ekskludering sammenlignet med referansegruppen. Utdanning viser igjen samme sammenheng som tidligere, med videregående utdanning som referansegruppe gir høyere utdanning mindre og grunnskoleutdanning større fare for sosial ekskludering. Vi har tidligere pekt på at utdanning blant annet kan fange opp effekter av inntekt som ikke fanges opp av lavinnteksdefinisjonene. Det gjelder antagelig også her. Det er også visse tegn på regionale variasjoner, men sammenhengene er ikke sterke og det er vanskelig å tolke noe substansielt ut fra disse.

Alle de seks ulike måtene å definere lavinntekt på gir ganske sterke utslag i de multivariate analysene, og dette bekrefter da det vi fant i tabellene. Det å tilhøre en lavinntektsgruppe øker faren for sosial ekskludering, uavhengig av andre forhold. Men vi bør likevel understreke at ekskludering målt på den måten vi måler heller ikke er veldig omfattende i lavinntektsgruppene. Sammenhengen mellom lavinntekt og sosial ekskludering er ganske sterk uavhengig av hvilken lavinnteksdefinisjon vi bruker i analysene. Men felles for alle våre tre utgangsdefinisjoner, EU60, OECD50 og HB er at sammenhengen med sosial ekskludering blir betydelig sterkere når vi holder formuende og studenter utenfor (EU60_sbf, OECD50_sbf og HB_sf).

5. Hvor utsatte er barna?

I takt med den økte oppmerksomheten rund fattigdom og fattigdomsproblematikk etter tusenårsskiftet, har også interessen for hvilke konsekvenser fattigdom kan ha for barn økt. Dette gjenspeiler også en økt forståelse for at forhold i oppveksten har stor betydning for barns utvikling og muligheter for senere livsutfoldelse. Det kan også vises til en rekke negative sammenhenger mellom fattigdom og svekkede levekår for barn, blant annet dårligere materielle levekår, svekkede sosiale og psykososiale levekår, negative effekter på barns helse og dårligere livsutsikter som voksen (Fløtten 2009). Flere rapporter og analyser peker også på uheldige konsekvenser av å vokse opp i hjem med dårlig råd (se blant annet Sandbæk 2010). Når analyser av inntektsstatistikk de senere årene da også viser en klar økning i andelen barn i husholdninger med lave inntekter over tid (Fløtten 2010, Epland og Kirkeberg 2007), gir det god grunn for ekstra oppmerksomhet rettet mot barna.

I levekårsundersøkelsen EU-SILC består utvalget av personer 16 år og over, og selv om vi kartlegger sammensetning av husholdningen, stiller vi ikke spørsmål til barna direkte. I 2009 var det imidlertid inkludert ekstra spørsmål til husholdninger med barn i alderen 1 til 16 år, spørsmål som var rettet mot materielle og sosiale mangler som følge av økonomiske vanskeligheter. Det er disse dataene vi her har benyttet. I vårt materiale har 1 744 av i alt 5 446 husholdninger barn i aktuell alder.¹⁰ Spørsmålene er utarbeidet i en europeisk kontekst siden de stammer fra en modul som ble gjennomført i alle land som deltar i EU-SILC samarbeidet. Dermed kan det være at ikke alle spørsmål er like godt tilpasset en norsk kontekst, men vi skal likevel se om det gir et bilde av fattigdomseffekter på barns levekår.¹¹

5.1. Sko og klær

Det å kunne ha passende klær og sko må regnes som nokså basale goder. I en undersøkelse der foreldre spørres om hvilke goder som er nødvendige, svarer ni av ti at nye klær (ikke bare brukte/arvede) er et nødvendig gode for barn (Fløtten 2009). Vi har stilt spørsmål om barna i husholdningen har minst to par sko som passer (inkludert ett par vintersko), og om de har noen klær som er kjøpt nye. Totalt blant alle husholdninger med barn i aktuell alder (fra og med ett til og med seksten år) svarer en halv prosent at barna ikke har noen klær som er kjøpt nye, og nesten alle av disse svarer at det er økonomiske årsaker til dette. Noen flere svarer at barna ikke har minst to par sko som passer, men bare halvparten av disse igjen svarer at det er økonomiske årsaker til mangelen. Det er dermed svært få barn i Norge som mangler disse godene, men det forekommer. At mangel på disse godene har en viss sammenheng med lavinntekt, kommer fram av tabell 5.1.

Barnefamilier er i utgangspunktet ikke spesielt utsatt for lavinntekt (se kapittel 1), da med unntak for enslige forsørgere hvor andelen med lavinntekt er relativt høy. Vi kan da også observere at i husholdninger definert som enslige forsørgere er andelen som ikke har råd til klær og sko noe høyere enn i alle barnefamilier totalt. Gruppen av barnefamilier med lavinntekt er relativt liten, og antallet observasjoner som ligger til grunn i tabell 5.1 er da også relativt lite. Forskjeller mellom grupper blir dermed statistisk usikre, og bør tolkes med stor forsiktighet. Om vi likevel skal peke på noen resultater, er det en tendens til at mangel på goder som nye klær og

¹⁰ Når vi veker for å justere for skjevheter mellom husholdninger som følge av frafall, tilsvarer dette om lag 26 prosent av husholdningene, som da er inkludert i den gruppen vi nå skal analysere. Denne andelen stemmer nokså godt overens med andelen husholdninger med barn i alderen 0-17 år som fremgår fra Folke- og bolig tellingen 2001. Se Statistikkbanken, tabell 03536, under emne 02 Befolkning, 02.01 Befolkningsstruktur (<http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>)

¹¹ For spørsmålene om barns mangel på materielle og sosiale goder, gjelder en betingelse om at godene må omfatte alle barn i aktuell alder i husholdningen for at husholdningen kan svare at barna har tilgang til godet. Hvis minst ett av barna mangler godet, skal det rapporteres at barna i husholdningen mangler dette godet. Når mangel på ett gode er oppgitt, følges det opp med et spørsmål om det er økonomiske årsaker til mangelen. Som følge av dette er alle tall for barn oppgitt med husholdning som enhet – altså andel husholdninger hvor barn mangler ett eller flere goder.

passende sko forekommer oftere i lavinntektsfamilier enn blant barnefamilier totalt. Når det gjelder det å ikke har råd til nye klær, er det også, som tidligere vist, slik at lavinnteksdefinisjoner som holder studenter og formuende utenfor ”treffer” problemet bedre, men forskjellene i forhold til enklere definisjoner er ikke stor. Mangel på sko kommer viser ikke helt samme tendens, med unntak for budsjetttilnærmingen (HB og HB_sf). Det kan tyde på at dette problemet forekommer relativt sett oftere i barnefamilier hvor respondenten er student.

Tabell 5.1. Andel barnefamilier som barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til nye klær og to par sko. Prosent 2009

	Nye klær		To par sko		Antall husholdninger i nettoutvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
EU60	3,1	2,8	4,2	2,3	129
EU60_sbf	3,5	3,1	5,0	2,0	71
OECD50	0,9	0,4	4,7	3,8	88
OECD50_sbf	3,9	3,5	2,3	2,3	65
HB	2,3	2,1	4,0	1,8	106
HB_sf	4,1	3,6	4,9	2,4	50
Enslige forsørgere	1,2	1,2	2,7	1,3	193
Par med barn	0,3	0,3	0,5	0,2	1 530
Par med barn i laveste inntektskvintil	1,1	0,9	1,3	0,7	301
Totalt	0,5	0,4	0,9	0,5	1 744

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

5.2. Mat

Et godt, sunt og balansert kosthold er også en viktig del av barns oppvekst. Dersom det er slik at husholdningens lave inntekter medfører at barnas kosthold blir svekket, er dette en alvorlig konsekvens. Vi har tre spørsmål som dekker ulike sider av dette i våre data. For det første gjelder det om barna kan spise frukt eller grønnsaker minst en gang per dag, så er det spørsmål om tre måltider per dag, og til sist spørsmål om de kan ha minst ett daglig måltid med kjøtt, fisk eller kylling (for enkelthets skyld kaller vi dette middag).

Vi minner igjen om at disse spørsmålene er utformet i en kontekst hvor det skal fremskaffes data for nesten alle europeiske land. Det gjør at vi ikke nødvendigvis treffer i forhold til fattigdomsproblematikk i Norge. Vi ser da også at det forekommer svært sjelden at familier ikke har råd til disse tre kostholdsgodene for barna (se tabell 5.2). Det er knapt noen som rapporterer at de ikke har råd til minst tre måltider per dag for barna, og heller ikke i lavinntektsfamilier forekommer dette. Under en halv prosent av alle barnefamilier har ikke råd til frukt og grønt til barna minst en gang per dag, og dette viser en viss sammenheng med lavinntekt siden det forekommer noe oftere i de ulike lavinnteksgruppene vi har definert. I den mest vanlige lavinnteksdefinisjonen (EU60) svarer 3 prosent at de ikke har råd til daglig frukt og grønt i barnas kosthold, i lavinnteksdefinisjoner basert på budsjett (HB og HB_sf) er andelene enda høyere. Dette er imidlertid relativt små grupper når vi snakker om barnefamilier, så selve antallet blir ikke veldig høyt. Også blant enslige forsørgere og par med barn i laveste inntektsdesil forekommer dette noe oftere enn blant alle barnefamilier, men andelene er ikke så høye som i lavinnteksgruppene.

Kostholdsproblemet som forekommer oftest av disse tre, er det å ikke ha råd til daglig middag til barna. Om lag en prosent av alle barnefamilier opplever dette, blant enslige forsørgere rapporterer nesten tre prosent dette problemet. Blant par med barn forekommer det sjelden, men da noe oftere i den femtedelen som har lavest inntekt. I de ulike lavinnteksgruppene rapporterer fra fire til seks prosent dette problemet. Så godt som alle som ikke kan ha middag hver dag, oppgir at det er økonomiske årsaker til dette. Selv om gruppene og andelene er for små til å si noe sikkert om forskjeller, er det likevel sannsynlig at barn i lavinntektsusholdninger oftere må unnvære middag enn andre barn på grunn av økonomiske forhold.

Tabell 5.2. Andel barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til ulike kostholdsgoder. Prosent 2009

	Spise frukt og grønnsaker minst en gang per dag		Minst tre måltider per dag		Minst ett daglig måltid med kjøtt, fisk eller kylling		Antall husholdninger i nettoutvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
EU60	3,0	3,0	0,3	0,0	5,9	5,9	129
EU60_sbf	4,0	4,0	0,0	0,0	4,9	4,9	71
OECD50	4,8	4,8	0,6	0,0	5,1	5,1	88
OECD50_sbf	4,6	4,6	0,0	0,0	5,6	5,6	65
HB	3,8	3,8	0,4	0,0	4,0	4,0	106
HB_sf	5,9	5,9	0,0	0,0	5,6	5,6	50
Enslige forsørgere	1,1	1,1	0,0	0,0	3,0	2,8	193
Par med barn	0,3	0,3	0,1	0,1	0,5	0,4	1 530
Par med barn i laveste inntektskvintil	1,4	1,4	0,3	0,0	1,7	1,7	301
Totalt	0,5	0,4	0,1	0,1	1,0	0,9	1 744

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

5.3. Bøker og leker

I norsk sammenheng kan det være viktigere å fokusere på mangel av andre goder enn mat og klær. Som vi har sett, er det få som opplever å mangle dette. Men hva med andre goder som kan være sentrale for barnas utvikling og sosiale inkludering? Vi har også noen enkle mål som kan si noe om dette (se tabell 5.3). Først har vi spurt om barna i husholdningen har noen bøker som er passende for alderen. I knappe to prosent av alle barnefamilier har ikke barna det, men svært få oppgir økonomi som årsak til at de ikke har passende bøker. Dette forholdet ser heller ikke ut til å henge særlig sammen med lavinntekt. I lavinntektsgrupper definert ved relative inntektsmål (EU og OECD definisjoner) er andelen som mangler bøker lavere enn blant barnefamilier totalt, og det er også få som rapportere at de ikke har råd. Når vi holder studenter og formuende utenfor de relative definisjonene av lavinntekt (EU60_sbf og OECD50_sbf) er det knapt noen som ikke har råd til passende bøker. Dette kan tyde på at dette stort sett forekommer i studenthusholdninger, men det har vi ikke sjekket. Andelen som mangler og ikke har råd til passende bøker er noe høyere i lavinntektsgrupper definert ved budsjetttilnærming (HB og HB_sf). Omtrent en prosent av barnefamiliene i disse gruppene har ikke råd til passende bøker. Alt i alt ser det altså likevel ikke ut til at dette er et problem som forekommer ofte, og det er heller ingen veldig klar sammenheng med lavinntekt.

Det å ha leker er også sentralt i barns oppvekst, og de aller fleste barn i Norge har både passende innendørsleker og utstyr til å drive utendørsaktivitet, i alle fall slik det her er målt, med relativt generelle spørsmål som har en ganske lav terskel for hva man skal regne med.¹² De aller fleste som oppgir at barna ikke har passende innendørsleker oppgir at økonomi er årsak til mangelen. Totalt opplever under en halv prosent av alle barnefamilier dette. Andelen i lavinntektsgrupper er heller ikke høye, selv om de jevnt over er noe høyere enn totalt. Når det gjelder utstyr til å drive utendørsaktiviteter er det fremdeles svært få som oppgir at de ikke har råd til det, men andelen som mangler er noe høyere, nesten en og en halv prosent totalt. Her finner vi også noe større forskjeller mellom barnefamilier totalt og ulike lavinntektsgrupper. Heller ikke i lavinntektsgruppene er det høye andeler som ikke har råd til dette, men andelen er likevel jevnt over høyere enn i befolkningen totalt.

I tillegg til bøker og leker, har vi også kartlagt om barna har egnet sted for å gjøre lekser hjemme og om de har et trygt sted utendørs hvor de kan leke. Indirekte er dette mål på boforhold og bomiljø. Jevnt over ser vi at barn i lavinntektsfamilier mangler dette oftere enn barn generelt.

¹² Spørsmålene er formulert slik: "Har [barnet/barna] utstyr til å drive utendørsaktiviteter, som for eksempel sykkel, rullestøyer, huske, hoppetau, ball eller liknende?" og "Har [barnet/barna] innendørsleker som passer til deres alder og ferdighetsnivå?"

Tabell 5.3. Andel barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til bøker eller leker, eller mangler sted for lekser og utendørslek. Prosent 2009

	Bøker som er passende for barnas alder		Utstyr til å drive utendørsaktiviteter		Passende innendørs-leker		Mangler egnet sted for å gjøre lekser	Mangler trygt sted utendørs hvor de kan leke	Antall hus-holdninger i netto-utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd			
EU60	1,4	0,8	4,5	2,1	1,0	0,9	5,6	4,5	129
EU60_sbf	0,9	0,0	4,9	2,9	1,0	1,0	5,5	3,7	71
OECD50	1,3	0,4	7,2	3,4	1,6	1,5	5,7	2,6	88
OECD50_sbf	0,0	0,0	5,6	3,3	1,2	1,2	3,9	4,3	65
HB	3,3	0,9	3,6	2,3	1,0	1,0	5,8	4,0	106
HB_sf	4,3	1,0	5,8	3,5	1,2	1,2	6,6	4,4	50
Enslige forsørgere	2,8	0,7	3,3	0,8	0,0	0,0	1,2	2,0	193
Par med barn	1,4	0,2	0,8	0,3	0,5	0,3	1,7	1,6	1 530
Par med barn i laveste inntektskvintil	2,6	0,6	3,1	1,2	1,2	0,6	3,3	1,6	301
Totalt	1,7	0,3	1,4	0,5	0,5	0,3	1,7	1,6	1 744

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Det at barn ikke har råd til egnede bøker eller leker ser altså ikke ut til å være et fremtredende fattigdomstrekk i Norge. Nå skal vi imidlertid understreke at dette er målt på en veldig lav terskel som er tilpasset et felles europeisk nivå. Både innendørs og utendørs leker kan være av veldig ulik kvalitet og prisklasse, og det kan være forskjell på å ha noen få bøker og det å ha mange å velge mellom. Ut fra en slik vurdering har neppe våre spørsmål vært de som er best egnet til å fange opp fattigdomsproblematikk blant barn. Men også andre undersøkelser, som måler dyrere goder, slår fast at det ikke er store forskjeller i tilgangen på forbruks-goder mellom barn i lavinntektsgrupper og andre, selv om barna fra lavinntekts-husholdene noe oftere mangler goder (Sandbæk og West-Pedersen 2010).

5.4. Sosiale aktiviteter

Om lavinntekt ikke slår sterkt ut i forhold til basale goder som klær, sko og kosthold, og heller ikke for til bøker og leker, kan den sosiale dimensjonen ved lavinntekt være merkbart for barna. Kampen mot sosial ekskludering som fattigdomsproblem sto sentralt i fattigdomsåret 2010, og opinionsundersøkelser viser at sosiale goder for barna er vurdert som svært nødvendige. Blant annet sier 94 prosent av befolkningen at det er nødvendig for barna å ha råd til fritidsaktiviteter, og henholdsvis 97 og 96 prosent sier det er nødvendig å gå i bursdag med gave og holde bursdagsselskap med venner. Bare 19 prosent svarte at årlig utenlandsferie er et nødvendig gode for barn (Fløtten 2009).

Spørsmål om noen slike sosiale goder for barn var også inkludert i levekårsundersøkelsen EU-SILC 2009. I likhet med andre goder har vi skilt mellom barnefamilier som rapporterer at barna ikke "har" godet og de som rapporterer at de ikke har råd (se tabell 5.4). I nesten en fjerdedel av alle barnefamilier driver ikke barna med regelmessige fritidsaktiviteter, men svært få av disse oppgir økonomi som årsak til at barna ikke er med på dette. I alt gjelder det 1,5 prosent av alle barnefamilier. Barn av enslige forsørgere og av par med barn i laveste inntektsdesil er ikke særlig mindre aktive enn barn totalt, men en noe høyere andel oppgir at de ikke har råd til en regelmessig aktivitet. Tidligere analyser har vist at barn i lavinntektsfamilier sjeldnere deltar i regelmessige fritidsaktiviteter (Sandbæk og West Pedersen 2010). Denne antagelsen styrkes med våre data, der andelene uten regelmessige fritidsaktiviteter og andelene som oppgir økonomi som årsak er merkbart høyere blant barnefamilier i ulike lavinntektsgrupper.

Det kan være flere årsaker til at barn ikke har egne markeringer ved spesielle anledninger som for eksempel fødselsdager. I alt 1,3 prosent av alle barnefamilier oppgir at de ikke har slike markeringer for barna, men svært få oppgir økonomi som årsak (i alt 0,3 prosent). Barn av enslige forsørgere opplever oftere å ikke ha egne markeringer enn barn av par, men det er kun 0,6 prosent som oppgir økonomi som årsak. I ulike lavinntektsgrupper forekommer det enda oftere at barn ikke har egne markeringer, høyest andel finner vi i EU60 gruppen hvor drøye fem prosent

av alle barnefamilier ikke har egne markeringer for barna. I lavinntektsgruppene er det også jevnt over noe høyere andeler som rapporterer at økonomi er årsak.

Totalt sett er terskelen for å invitere venner hjem for å leke og spise omtrent som å ha egne markeringer, svært få barnefamilier rapporterer at de ikke har råd til å la barna invitere med venner hjem (0,2 prosent). I enkelte lavinntektsgrupper er denne andelen noe høyere, mens i andre er den nesten null. Det ser altså ut til at sammenhengen med lavinntekt kan være noe uklar og litt avhengig av hvilken lavinntektsgruppe man ser på. Vi kan også merke oss at blant den femtedelen med lavest inntekt av par med barn, svarer 3,5 prosent at barna ikke kan invitere venner hjem, men likevel er det svært få som oppgir økonomi som årsak.

Ferier gir ikke bare avbrekk fra hverdagen, opplevelser og minner, det kan også bidra til økt sosial status og bedre sosial inkludering for barna. De som har vært på ferie har noe å fortelle og erfaringer å dele. I overkant av to prosent av barnefamiliene totalt svarer at barna ikke kan dra på en ukes ferie i året, enten alene eller sammen med andre i husholdningen. Drøyt halvparten av disse igjen oppgir økonomi som årsak, slik at i alt 1,3 prosent av barnefamiliene svarer at de ikke har råd til en ukes ferie for barna. Blant enslige forsørgere og par med barn er andelen som ikke har råd til ferie for barna noe lavere enn gjennomsnittet, blant den femtedelen av par med barn som har lavest inntekt er andelen noe over gjennomsnittet (3,6 prosent). Men at ferie kan være et kostbart gode blir tydelig når vi ser andeler som ikke har råd til dette i ulike lavinntektsgrupper. I flere av lavinntektsgruppene er det drøyt en av ti husholdninger som ikke har råd til å sende barna på ferie.

Mye av barns liv foregår på skolen, og fullverdig inkludering i alt som foregår der må sies å være viktig for barns sosiale inkludering. Da er det viktig å kunne delta på skoleturer og andre arrangementer i forbindelse med skolen, selv om det koster penger. De aller fleste husholdninger med barn i skolepliktig alder (6-15 år) svarer da også at barna deltar på slike arrangementer. Under to prosent av husholdningene svarer at barna ikke deltar, og bare en halv prosent svarer at det er fordi de ikke har råd. Her er det heller ikke noen forskjell mellom par med barn generelt, bar med barn og lav inntekt og enslige forsørgere. Dette ser ut til å være et høyt prioritert gode. I de ulike lavinntektsgruppene finner vi noe høyere andeler barnefamilier som svarer at de ikke har råd til å la barna delta på slike arrangementer. Selv om forskjellene er for små til å være sikre, tyder andeler mellom 1 og 2 prosent på at problemet forekommer noe oftere.

Tabell 5.4. Andel barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til ulike sosiale goder. Prosent 2009

	Regelmessige fritidsaktiviteter		Egne markeringer ved spesielle anledninger		Invitere venner for å leke og spise		Dra på ferie minst en uke per år		Delta på skoleturer og andre skolearrangementer som koster penger		Antall husholdninger i netto-utvalget
	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	Har ikke	Ikke råd	
EU60	34,3	7,6	5,1	1,7	1,6	0,7	12,2	7,1	4,4	1,3	129
EU60_sbf	38,4	7,8	3,9	2,7	2,3	1,1	21,0	11,1	6,5	1,0	71
OECD50	32,9	8,4	4,1	0,0	1,7	1,2	14,9	10,1	7,0	2,2	88
OECD50_sbf	40,1	8,9	2,1	0,7	2,6	1,3	19,2	10,2	5,4	1,2	65
HB	31,5	4,4	4,3	1,4	0,9	0,0	12,3	7,7	4,5	1,4	106
HB_sf	39,5	7,2	3,5	2,5	0,0	0,0	20,6	12,5	4,3	1,2	50
Enslige forsørgere	27,0	2,1	3,1	0,6	0,6	0,0	5,1	1,0	1,2	0,4	193
Par med barn	23,0	1,3	0,7	0,1	1,9	0,2	1,6	0,9	1,6	0,5	1 530
Par med barn i laveste inntektskvintil	28,7	3,4	1,5	0,2	3,5	0,4	6,8	3,6	2,4	0,6	301
Totalt	23,6	1,5	1,3	0,3	1,7	0,2	2,4	1,3	1,6	0,5	1 744

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Selv om vi igjen må understreke at få observasjoner i lavinntektsgruppene og sjeldent forekommende fenomener gjør at forskjeller mellom grupper er usikre, tyder et samlet bilde fra våre data på barn i lavinntektsgrupper oftere ikke har råd til å delta på fritidsaktiviteter, dra på ferie, eller delta i andre sosiale sammenhenger som medfører en viss økonomisk kostnad. Andelene husholdninger som svarer at barna ikke har råd til å delta i de ulike aktivitetene er ikke veldig høye i lavinntektsgruppene heller, og forskjellene i forhold til barnefamilier generelt er for små til å være sikre rent statistisk. I alt 2,6 prosent av alle husholdninger svare at de ikke har råd til minst ett av godene i tabell 5.4 (da er ikke skolearrangementer regnet med), i de ulike lavinntektsgruppene varierer tilsvarende andel mellom 12 og 20 prosent. Selv om forskjellene er små for enkeltgoder, synes tendensen altså klar.

5.5. Utsatte barn?

Godene vi har målt for barna her er goder som de aller fleste barn i Norge har. Også barn i lavinntektsfamilier. I så måte kan vi si at våre variabler ikke er de best egnede til å fange opp utslag av fattigdom for barn. En internasjonal sammenligning av disse dataene på et senere tidspunkt, kan vise om variablene er bedre egnet i andre europeiske land. Men; selv om få barnefamilier rapporterer at de ikke har råd til disse godene for barna, og selv om gruppene vi sammenligner er så små at forskjellene er statistisk usikre, er det en entydig tendens til at mangler på grunn av økonomi forekommer oftere i lavinntektsfamilier enn i andre familier. Kan vi med noen form for sikkerhet si at *risikoen* for at barna skal mangle noen av godene øker når familien tilhører en lavinntektsgruppe?

Vi har igjen prøvd oss fram med logistisk regresjon som multivariat analyse for å se om vi kan finne et svar på dette. For å teste om lavinntekt gir høyere risiko, har vi slått sammen alle godene fra avsnitt 4.1 til og med 4.4, bortsett fra mangel på egnet leksested og sted for utendørslek, og deltakelse på skolearrangementer som koster penger. Så har vi sett på risikoen for å ikke har råd til minst ett av disse godene, og analysert om lavinntekt har betydning, kontrollert for flere kjennetegn ved husholdningen.

I analysen begynte vi med å kontrollere for bosted, alder til husholdningens hovedinntektstaker, høyeste fullførte utdanning i husholdningen, antall barn, om det er en husholdning bestående av enslig forsørger samt tilhørighet til våre seks ulike lavinntektsgrupper. De manglene vi her analyserer forekommer sjelden, og det kan være en medvirkende årsak til at få av disse bakgrunnskjenneegnene viste statistisk sikker sammenheng med fare for at barn opplever minst en av manglene. Til slutt sto vi igjen med at barn i husholdninger med grunnskole som høyeste fullførte utdanning har høyere risiko for mangler enn barn i husholdninger med høyere utdanning. Som nevnt tidligere, kan dette indirekte fange opp lav inntekt siden lavinntektsmålene vi kontrollerer for fanger opp små andeler av barnefamiliene. Alle de seks målene på lavinntekt viser likevel også at barn i lavinntektsfamilier oftere enn andre opplever mangler. De seks ulike definisjonene gir nokså like utslag, men det er en tendens til at definisjoner som holder studenter og formuende utenfor gir en sterkere sammenheng med mangler for barna.

Litteraturliste

Aaberge, Rolf, Audun Langørgen, Magne Mogstad and Marit Østensen (2008) *The Impact of Public Services and Geographical Cost of Living Differences on Poverty Estimates*. Discussion Papers No 551, July 2008, Statistics Norway, Research Department

Aaberge, Rolf and Magne Mogstad (2007) *On the Definition and Measurement of Chronic Poverty*. Discussion Papers NO. 497, March 2007. Statistics Norway, Research Department

Aaberge, Rolf and Audun Langørgen (2006) *Measuring the benefits from public services: The effects of local government spending on the distribution of income in Norway*. Review of Income and Wealth, Series 52, Number 1, March 2006 61-83

Andersen, Arne Støttrup (2007) *Lavinntekstshusholdningers forbruk*. Rapporter 2007/23, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger

Andersen, Arne Støttrup (2008) *Yrkesaktivitet i lavinntekstshusholdninger*. Rapporter 2008/xx, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger

Bhuller, Manudeep og Rolf Aaberge (2010) *Vedvarende økonomisk fattigdom blant innvandrere*. Rapporter 32/2010, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger

Epland, Jon, Mona Furustad Gladhaug, Mads Ivar Kirkeberg, Tor Morten Normann og Frøydis Strøm (2011) *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2010*. Rapporter 5/2011. Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger.

Epland, Jon (2005) *Veier inn i og ut av fattigdom: Inntektsmobilitet blant lavinntekstshushold*. Rapporter 2005/16. Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger.

Fløtten, Tone og Axel West Pedersen (2008) *Fattigdom som mangel på sosialt aksepterte levekår. Resultater fra en spørreundersøkelse*. Kap 2. i Harsløf, Ivan og Sissel Seim (red.) *Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Universitetsforlaget, Oslo

Galloway, Taryn Ann og Magne Mogstad (2006) *Årlig og kronisk fattigdom i Norge. En empirisk analyse av perioden 1993-2001*. Rapporter 2006/20, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger

Lelkes, Orsolya (2010) *Social participation and social isolation*. Chap 10 in Atkinson and Marlier (eds) *Income and living conditions in Europe*. Eurostat. European Commission 2010.

Marx, Ive and Karel van den Bosch (2007) *How poverty differs from inequality. On poverty measurement in an enlarged EU context: conventional and alternative approaches*. Paper presented at 34th CEIES Seminar, Perspectives of improving economic and welfare measurement in a changing Europe. Helsinki, September 2007.

Mogstad, Magne (2003) *Analyse av fattigdom basert på register- og folketellinger*. Notater 2003/61 Statistisk sentralbyrå. Oslo/Kongsvinger

Nesbakken, Runa (2008) *Selveiernes boligkonsum og vekt i KPI. Estimering og diskusjon av metode*. Rapporter 2008/9, Statistisk sentralbyrå, Oslo/Kongsvinger

Netten, Ann, Julien Forder and Juliette Malley (2007) *Measuring and monitoring the value of social services*. Paper presented at 34th CEIES Seminar, Perspectives

of improving economic and welfare measurement in a changing Europe. Helsinki, September 2007.

Normann, Tor Morten (2009) *Fattigdomsrisiko. En levekårstilnærming*. Rapporter 2009/11, 2008, Statistisk sentralbyrå.

Odenchrants, Martin (2007) *Individual public consumption in Sweden and its effect on the income distribution*. Paper presented at 34th CEIES Seminar, Perspectives of improving economic and welfare measurement in a changing Europe. Helsinki, September 2007.

Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*. Oxford University Press, Oxford.

Ringdal, Kristen (2001) *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskaplig metode og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget, Bergen.

Sandbæk, Mona og Axel West Pedersen (red.) (2010) *Barn og unges levekår i lavinntektsfamilier. En panelstudie 2000-2009*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Oslo.

Sen, A (1992) *Inequality Reexamined*. New York, Oxford University Press

Soede, Arjan (2007) *A new poverty line based on actual needs*. Paper presented at 34th CEIES Seminar, Perspectives of improving economic and welfare measurement in a changing Europe. Helsinki, September 2007.

Townsend, Peter (1979) *Poverty in the United Kingdom*. Harmondsworth, Penguin.

Vedlegg A: Usikkerhet

Tabell A.1. Bruttoutvalg, uvektet nettoutvalg og vektet nettoutvalg etter kjønn, alder, utdanning og familiestørrelse, 2009. Prosent

	Brutto	Uvektet netto	Vektet netto	Differanse brutto - uvektet netto	Differanse brutto - vektet netto
Kjønn					
Menn	50,4	51,6	50,4	1,2	0,0
Kvinner	49,6	48,4	49,7	-1,2	0,0
Alder					
16-24 år	13,9	12,9	14,0	-1,0	0,0
25-44 år	35,5	36,2	35,5	0,8	0,0
45-66 år	34,9	36,3	34,9	1,4	0,0
67-79 år	10,8	10,7	10,7	-0,1	-0,1
80 år og over	4,9	3,9	4,9	-1,0	0,0
Utdanning					
Grunnskole	31,7	25,6	30,4	-6,0	-1,3
Videregående skole	39,7	40,0	39,7	0,3	0,0
Høyere utdanning	28,7	34,4	29,9	5,7	1,3
Registrert familiestørrelse					
1	29,3	27,5	29,4	-1,8	0,1
2	27,1	26,8	27,1	-0,3	0,0
3	15,3	15,8	15,4	0,4	0,0
4	17,9	19,1	17,8	1,2	-0,1
5 eller flere	10,3	10,8	10,3	0,5	0,0

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

For å måle usikkerheten i resultatet for et kjennemerke kan man benytte standardavviket. Gruppene vi studerer i denne rapporten er angitt i vedleggstabell A.2 under. Et eksempel kan illustrere usikkerheten knyttet til å analysere såpass små grupper. Hvis vi eksempelvis observerer at 10 prosent av personene som tilhører lavinntektsgruppen EU60 mangler et bestemt gode, kan vi ved hjelp av standardavviket beregne et konfidensintervall som med en bestemt sannsynlighet inneholder den sanne verdien i populasjonen. Vi finner i tabell A.1 at anslaget på standardavviket til det observerte prosenttallet på 10 er 1,2 hvis antall observasjoner er 584. Formelen for å regne ut konfidensintervallet bruker vi da formelen *observert prosentandel +/- (1,96 x standardavvik)*. Vi får da et konfidensintervall for den sanne verdien som går fra 12,4 til 7,6 prosent. Ser vi på en enda mindre gruppe blir konfidensintervallet videre, og det bli også videre dersom den observerte prosentandelen nærmere seg 50. La oss for eksempel si at 25 prosent av alle barnefamilier med barn i alderen 1-16 år under lavinntektsgrensen HB_sf ikke har råd til et gode. Med formelen over får vi da et konfidensintervall som strekker seg fra 12,8 til 37,2 prosent. Til sammenligning kan vi beregne konfidensintervall for en observert prosentandel på 5 i hele utvalget. Da får vi et intervall fra 4,4 til 5,6 prosent.

Ofte er det ønskelig å sammenlikne prosenttall for flere grupper. Når to usikre tall sammenliknes, vil usikkerheten til forskjellen mellom dem vanligvis bli større enn usikkerheten knyttet til hvert enkelt tall. Standardavviket til forskjeller mellom to prosenttall er lik kvadratroten av summen av kvadratene av standardavvikene til enkelttallene. Når en har anslag for standardavviket til slike forskjeller, kan en konstruere konfidensintervall for den sanne verdi på samme måte som beskrevet ovenfor. I praksis betyr dette at forskjellen mellom prosenttall for to grupper er noe større enn det en ren sammenligning av konfidensintervaller skulle tilsi.

Tabell A.2. Forventet standardavvik for observerte prosentandeler ved ulike utvalgsstørrelser. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	n \ P:	95	90	85	80	75	70	65	60	50
Antall observasjoner i datagrunnlaget		5	10	15	20	25	30	35	40	50
Lavinntektsgrupper, personer 16 år og over										
OECD50_sbf	141	1,8	2,5	3,0	3,4	3,7	3,9	4,0	4,1	4,2
HB_sf	187	1,6	2,2	2,6	2,9	3,2	3,4	3,5	3,6	3,7
EU60_sbf	215	1,5	2,1	2,4	2,7	3,0	3,1	3,3	3,3	3,4
OECD50	299	1,3	1,7	2,1	2,3	2,5	2,7	2,8	2,8	2,9
HB	510	1,0	1,3	1,6	1,8	1,9	2,0	2,1	2,2	2,2
EU60	584	0,9	1,2	1,5	1,7	1,8	1,9	2,0	2,0	2,1
Grupper, personer 16 år og over										
Sosialhjelpsmottakere	163	1,7	2,4	2,8	3,1	3,4	3,6	3,7	3,8	3,9
Langtidssyke (16-66 år)	200	1,5	2,1	2,5	2,8	3,1	3,2	3,4	3,5	3,5
Minstepensjonister	212	1,5	2,1	2,5	2,8	3,0	3,2	3,3	3,4	3,4
Enslige forsørgere	221	1,5	2,0	2,4	2,7	2,9	3,1	3,2	3,3	3,4
Uføre pensjonister	340	1,2	1,6	1,9	2,2	2,4	2,5	2,6	2,7	2,7
Par med barn i laveste inntektskvintil	344	1,2	1,6	1,9	2,2	2,3	2,5	2,6	2,6	2,7
Aleneboende 16-34 år	345	1,2	1,6	1,9	2,2	2,3	2,5	2,6	2,6	2,7
Alderspensjonister	791	0,8	1,1	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	1,7	1,8
Aleneboende 16 år og over	1 115	0,7	0,9	1,1	1,2	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5
Par uten barn	1 643	0,5	0,7	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2
Par med barn	1 761	0,5	0,7	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2
Kvinner	2 638	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0
Menn	2 808	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9
Husholdninger med barn i alderen 1-16 år										
HB_sf	50	3,1	4,3	5,1	5,7	6,2	6,5	6,8	7,0	7,1
OECD50_sbf	65	2,7	3,7	4,5	5,0	5,4	5,7	6,0	6,1	6,2
EU60_sbf	71	2,6	3,6	4,3	4,8	5,2	5,5	5,7	5,9	6,0
OECD50	88	2,3	3,2	3,8	4,3	4,6	4,9	5,1	5,3	5,4
HB	106	2,1	2,9	3,5	3,9	4,2	4,5	4,7	4,8	4,9
EU60	129	1,9	2,7	3,2	3,5	3,8	4,1	4,2	4,3	4,4
Enslige forsørgere	193	1,6	2,2	2,6	2,9	3,1	3,3	3,4	3,5	3,6
Par med barn i laveste inntektskvintil	301	1,3	1,7	2,1	2,3	2,5	2,6	2,8	2,8	2,9
Par med barn	1 530	0,6	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3
Totalt	1 744	0,5	0,7	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2
Totalt, alle personer i utvalget	5 446	0,3	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.3. Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt EU60. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Ikke råd til gode					Disponerer ikke gode						
	Wald		Point	95% Wald		Wald		Point	95% Wald			
	Estimate	Chi-Square		Pr > Chi Sq	Confidence Limits	Estimate	Chi-Square		Pr > Chi Sq	Confidence Limits		
Intercept	-2,40	1 013,9	<,0001				0,11	5,9	0,0156			
Kvinne	0,08	3,4	0,0652	1,17	0,99	1,38	0,12	18,2	<,0001	1,27	1,14	1,41
25-44 år	0,63	48,4	<,0001	0,82	0,66	1,01	-0,87	270,3	<,0001	0,85	0,72	1,01
45-66 år	0,04	0,1	0,702	0,45	0,35	0,58	-0,94	305,6	<,0001	0,79	0,67	0,94
67-79 år	-0,47	8,6	0,0033	0,27	0,18	0,40	0,50	59,7	<,0001	3,34	2,75	4,06
80 år + ...	-1,04	20,9	<,0001	0,15	0,09	0,27	2,01	329,0	<,0001	15,08	11,18	20,34
Grunnskole	0,34	30,2	<,0001	1,41	1,16	1,71	0,50	151,6	<,0001	1,61	1,42	1,83
Høyere utdanning	-0,33	22,4	<,0001	0,73	0,58	0,91	-0,52	130,0	<,0001	0,58	0,51	0,67
Oslo	0,72	75,3	<,0001	2,07	1,58	2,71	0,84	187,2	<,0001	3,04	2,50	3,69
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	0,12	2,2	0,135	1,13	0,87	1,46	-0,05	0,9	0,3362	1,24	1,04	1,49
Tettsteder 2000-19999	-0,32	11,3	0,0008	0,73	0,54	0,98	-0,18	10,0	0,0015	1,09	0,90	1,31
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,51	34,8	<,0001	0,60	0,46	0,80	-0,34	44,9	<,0001	0,93	0,78	1,11
EU60	0,81	288,2	<,0001	5,04	4,18	6,08	0,83	448,5	<,0001	5,31	4,55	6,20

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.4. Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt EU60_sbf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Ikke råd til gode						Disponerer ikke gode					
	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits
Intercept	-1,99	0,09	508,9	<,0001			0,34	0,07	27,0	<,0001		
Kvinne	0,10	0,04	5,3	0,0211	1,22	1,03 1,44	0,14	0,03	26,9	<,0001	1,33	1,19 1,47
25-44 år	0,39	0,09	19,0	<,0001	0,58	0,47 0,72	-0,97	0,05	339,4	<,0001	0,65	0,55 0,76
45-66 år	-0,20	0,10	4,2	0,0415	0,32	0,25 0,41	-1,05	0,05	398,4	<,0001	0,60	0,51 0,70
67-79 år	-0,47	0,16	8,9	0,0029	0,25	0,17 0,36	0,45	0,06	52,0	<,0001	2,69	2,23 3,24
80 år +	-0,65	0,22	8,4	0,0037	0,21	0,12 0,36	2,10	0,11	378,6	<,0001	13,92	10,43 18,59
Grunnskole	0,26	0,06	17,2	<,0001	1,31	1,07 1,59	0,47	0,04	137,0	<,0001	1,58	1,40 1,79
Høyere utdanning	-0,25	0,07	12,7	0,0004	0,79	0,63 0,99	-0,48	0,05	113,8	<,0001	0,61	0,53 0,70
Oslo	0,80	0,08	95,6	<,0001	2,41	1,84 3,15	0,89	0,06	213,3	<,0001	3,31	2,73 4,02
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	0,11	0,08	2,2	0,1397	1,21	0,93 1,57	-0,06	0,05	1,5	0,223	1,28	1,08 1,53
Tettsteder 2000-19999	-0,35	0,10	12,9	0,0003	0,76	0,57 1,03	-0,19	0,06	11,4	0,0007	1,13	0,93 1,36
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,49	0,09	32,0	<,0001	0,66	0,50 0,88	-0,32	0,05	40,6	<,0001	0,99	0,84 1,18
EU60_sbf	0,90	0,06	207,6	<,0001	6,08	4,75 7,77	0,88	0,06	221,6	<,0001	5,77	4,58 7,27

Tabell A.5. Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt OECD50. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Ikke råd til gode						Disponerer ikke gode					
	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits
Intercept	-2,19	0,09	659,0	<,0001			0,21	0,06	13,2	0,0003		
Kvinne	0,10	0,04	5,6	0,0175	1,22	1,04 1,44	0,14	0,03	26,2	<,0001	1,32	1,19 1,47
25-44 år	0,48	0,09	29,4	<,0001	0,78	0,63 0,97	-0,90	0,05	301,8	<,0001	0,83	0,70 0,98
45-66 år	-0,16	0,10	2,7	0,1029	0,41	0,32 0,53	-1,01	0,05	367,3	<,0001	0,75	0,63 0,89
67-79 år	-0,48	0,16	9,3	0,0023	0,30	0,20 0,45	0,48	0,06	56,8	<,0001	3,30	2,72 4,00
80 år +	-0,56	0,22	6,4	0,0116	0,28	0,16 0,48	2,15	0,11	396,5	<,0001	17,57	13,11 23,56
Grunnskole	0,37	0,06	38,3	<,0001	1,48	1,22 1,79	0,54	0,04	184,4	<,0001	1,69	1,50 1,92
Høyere utdanning	-0,36	0,07	27,4	<,0001	0,71	0,57 0,89	-0,55	0,05	150,4	<,0001	0,57	0,49 0,65
Oslo	0,75	0,08	84,7	<,0001	2,13	1,63 2,78	0,86	0,06	199,3	<,0001	3,08	2,54 3,74
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	0,09	0,08	1,4	0,2355	1,10	0,85 1,42	-0,08	0,05	2,1	0,145	1,21	1,02 1,44
Tettsteder 2000-19999	-0,33	0,10	11,5	0,0007	0,73	0,54 0,98	-0,18	0,06	10,5	0,0012	1,08	0,90 1,31
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,51	0,09	35,8	<,0001	0,60	0,46 0,79	-0,33	0,05	45,2	<,0001	0,93	0,79 1,11
OECD50	0,71	0,06	151,8	<,0001	4,18	3,33 5,24	0,78	0,05	229,9	<,0001	4,73	3,87 5,78

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.6. Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt OECD50_sbf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Ikke råd til gode						Disponerer ikke gode					
	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits
Intercept	-1,96	0,10	385,6	<,0001			0,24	0,08	10,5	0,0012		
Kvinne	0,10	0,04	5,7	0,0168	1,22	1,04 1,44	0,14	0,03	27,2	<,0001	1,32	1,19 1,47
25-44 år	0,39	0,09	18,8	<,0001	0,58	0,47 0,71	-0,95	0,05	331,3	<,0001	0,65	0,55 0,76
45-66 år	-0,23	0,10	5,4	0,0204	0,31	0,24 0,40	-1,06	0,05	408,4	<,0001	0,58	0,49 0,68
67-79 år	-0,51	0,16	10,5	0,0012	0,24	0,16 0,35	0,43	0,06	45,8	<,0001	2,55	2,12 3,07
80 år +	-0,58	0,22	6,9	0,0086	0,22	0,13 0,38	2,09	0,11	378,1	<,0001	13,50	10,13 18,00
Grunnskole	0,29	0,06	21,5	<,0001	1,35	1,11 1,64	0,49	0,04	153,0	<,0001	1,62	1,43 1,83
Høyere utdanning	-0,28	0,07	16,0	<,0001	0,77	0,61 0,96	-0,51	0,05	125,8	<,0001	0,60	0,52 0,69
Oslo	0,81	0,08	99,2	<,0001	2,35	1,80 3,06	0,88	0,06	216,8	<,0001	3,21	2,65 3,88
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	0,09	0,08	1,5	0,2159	1,15	0,89 1,49	-0,08	0,05	2,4	0,1236	1,22	1,03 1,46
Tettsteder 2000-19999	-0,35	0,10	12,9	0,0003	0,74	0,55 1,00	-0,19	0,06	11,5	0,0007	1,09	0,91 1,31
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,51	0,09	35,3	<,0001	0,63	0,48 0,83	-0,33	0,05	45,3	<,0001	0,95	0,80 1,13
OECD50	0,86	0,07	133,2	<,0001	5,62	4,19 7,54	0,74	0,07	113,4	<,0001	4,40	3,35 5,78

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.7. Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt HB. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Ikke råd til gode						Disponerer ikke gode					
	Esti- mate	Standard Error	Wald Chi- Square	Pr > ChiSq	Point Esti- mate	95% Wald Confidence Limits	Esti- mate	Standard Error	Wald Chi- Square	Pr > ChiSq	Point Esti- mate	95% Wald Confidence Limits
Intercept	-2,31	0,08	894,7	<,0001			0,14	0,05	8,5	0,0035		
Kvinne	0,08	0,04	3,8	0,0498	1,18	1,00 1,40	0,13	0,03	21,6	<,0001	1,29	1,16 1,44
25-44 år	0,53	0,09	34,4	<,0001	0,79	0,64 0,98	-0,92	0,05	306,4	<,0001	0,83	0,70 0,98
45-66 år	-0,08	0,10	0,6	0,4205	0,43	0,34 0,55	-1,00	0,05	353,6	<,0001	0,77	0,65 0,91
67-79 år	-0,45	0,16	7,9	0,0049	0,30	0,20 0,44	0,50	0,06	60,5	<,0001	3,42	2,82 4,15
80 år +	-0,76	0,23	11,2	0,0008	0,22	0,12 0,39	2,15	0,11	390,4	<,0001	17,83	13,28 23,94
Grunnskole	0,37	0,06	37,2	<,0001	1,47	1,21 1,79	0,53	0,04	175,6	<,0001	1,68	1,48 1,90
Høyere utdanning	-0,35	0,07	26,2	<,0001	0,71	0,57 0,89	-0,55	0,05	144,6	<,0001	0,57	0,49 0,66
Oslo	0,69	0,08	70,3	<,0001	2,02	1,55 2,65	0,83	0,06	179,7	<,0001	3,00	2,47 3,65
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	0,09	0,08	1,4	0,2369	1,11	0,85 1,44	-0,07	0,05	2,0	0,1588	1,22	1,02 1,46
Tettsteder 2000-19999	-0,33	0,10	11,4	0,0007	0,73	0,54 0,98	-0,19	0,06	10,6	0,0011	1,09	0,90 1,31
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,45	0,09	27,3	<,0001	0,65	0,49 0,85	-0,29	0,05	34,0	<,0001	0,98	0,83 1,17
HB	0,78	0,05	261,5	<,0001	4,74	3,92 5,72	0,80	0,04	380,1	<,0001	4,93	4,20 5,79

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.8. Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt HB_sf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Ikke råd til gode						Disponerer ikke gode					
	Esti- mate	Standard Error	Wald Chi- Square	Pr > ChiSq	Point Esti- mate	95% Wald Confidence Limits	Esti- mate	Standard Error	Wald Chi- Square	Pr > ChiSq	Point Esti- mate	95% Wald Confidence Limits
Intercept	-2,06	0,09	496,6	<,0001			0,22	0,07	10,8	0,001		
Kvinne	0,09	0,04	5,1	0,024	1,21	1,03 1,43	0,14	0,03	25,8	<,0001	1,32	1,18 1,46
25-44 år	0,42	0,09	21,9	<,0001	0,60	0,48 0,74	-0,94	0,05	325,9	<,0001	0,66	0,56 0,77
45-66 år	-0,23	0,10	5,4	0,0202	0,31	0,25 0,40	-1,06	0,05	411,2	<,0001	0,58	0,49 0,68
67-79 år	-0,52	0,16	10,9	0,001	0,23	0,16 0,35	0,43	0,06	46,1	<,0001	2,58	2,14 3,11
80 år +	-0,60	0,22	7,3	0,007	0,22	0,12 0,38	2,10	0,11	379,1	<,0001	13,68	10,26 18,24
Grunnskole	0,29	0,06	21,8	<,0001	1,35	1,11 1,64	0,49	0,04	147,7	<,0001	1,60	1,41 1,81
Høyere utdanning	-0,28	0,07	16,2	<,0001	0,77	0,61 0,96	-0,50	0,05	123,4	<,0001	0,60	0,52 0,69
Oslo	0,77	0,08	89,2	<,0001	2,26	1,73 2,96	0,87	0,06	205,6	<,0001	3,16	2,61 3,83
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	0,10	0,08	1,5	0,2138	1,16	0,89 1,50	-0,07	0,05	2,0	0,153	1,24	1,04 1,48
Tettsteder 2000-19999	-0,35	0,10	13,1	0,0003	0,74	0,55 1,00	-0,20	0,06	12,2	0,0005	1,09	0,91 1,31
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,47	0,09	29,7	<,0001	0,66	0,50 0,87	-0,31	0,05	38,3	<,0001	0,98	0,83 1,16
HB	0,79	0,07	138,6	<,0001	4,84	3,73 6,30	0,74	0,06	144,8	<,0001	4,38	3,44 5,57

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.9. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt EU60. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi- Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits
Intercept	-4,1189	0,2145	368,76	<,0001		
Kvinne	0,0638	0,0604	1,12	0,2905	1,14	0,90 1,44
25-44 år	1,6844	0,2203	58,44	<,0001	2,36	1,67 3,34
45-66 år	0,548	0,2365	5,37	0,0205	0,76	0,50 1,14
67-79 år	-1,3237	0,4747	7,78	0,0053	0,12	0,04 0,36
80 år +	-1,7332	0,7053	6,04	0,014	0,08	0,01 0,44
Grunnskole	0,4226	0,0868	23,72	<,0001	1,48	1,12 1,95
Høyere utdanning	-0,4547	0,098	21,52	<,0001	0,62	0,45 0,84
Oslo	0,4245	0,1203	12,45	0,0004	1,34	0,92 1,96
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1813	0,1188	2,33	0,1271	0,73	0,50 1,07
Tettsteder 2000-19999	0,0641	0,1215	0,28	0,5975	0,94	0,64 1,37
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,4382	0,1221	12,89	0,0003	0,57	0,39 0,83
EU60	0,3904	0,0758	26,55	<,0001	2,18	1,62 2,94

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.10. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt EU60_sbf.
Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-3,6964	0,2212	279,14	<,0001			
Kvinne	0,0667	0,0608	1,20	0,2725	1,14	0,90	1,45
25-44 år	1,5396	0,2199	49,02	<,0001	2,05	1,45	2,88
45-66 år	0,4518	0,2351	3,69	0,0546	0,69	0,46	1,03
67-79 år	-1,2805	0,4747	7,28	0,007	0,12	0,04	0,37
80 år + ...	-1,535	0,7038	4,76	0,0292	0,10	0,02	0,53
Grunnskole	0,3273	0,0897	13,32	0,0003	1,33	1,00	1,76
Høyere utdanning	-0,3708	0,0997	13,84	0,0002	0,66	0,48	0,91
Oslo	0,446	0,121	13,59	0,0002	1,46	0,99	2,13
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1632	0,1195	1,86	0,1723	0,79	0,54	1,16
Tettsteder 2000-19999	0,0584	0,1222	0,23	0,6326	0,99	0,67	1,45
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,4118	0,1227	11,27	0,0008	0,62	0,42	0,91
EU60 sbf	0,7302	0,0831	77,19	<,0001	4,31	3,11	5,97

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.11. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt OECD50.
Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-3,9847	0,2236	317,48	<,0001			
Kvinne	0,0692	0,0603	1,32	0,2514	1,15	0,91	1,46
25-44 år	1,6147	0,2195	54,12	<,0001	2,37	1,68	3,36
45-66 år	0,4673	0,235	3,95	0,0468	0,75	0,50	1,14
67-79 år	-1,3252	0,4747	7,79	0,0052	0,13	0,04	0,39
80 år + ...	-1,5069	0,7042	4,58	0,0324	0,11	0,02	0,59
Grunnskole	0,4382	0,0866	25,61	<,0001	1,50	1,14	1,98
Høyere utdanning	-0,4701	0,0978	23,10	<,0001	0,61	0,44	0,83
Oslo	0,439	0,12	13,40	0,0003	1,36	0,93	1,98
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1838	0,1187	2,40	0,1215	0,73	0,50	1,06
Tettsteder 2000-19999	0,0571	0,1214	0,22	0,638	0,93	0,63	1,35
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,4469	0,1219	13,44	0,0002	0,56	0,38	0,82
OECD 50	0,4099	0,0907	20,43	<,0001	2,27	1,59	3,24

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.12. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt OECD50_sbf.
Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-3,8199	0,232	271,01	<,0001			
Kvinne	0,0682	0,0604	1,27	0,259	1,15	0,91	1,45
25-44 år	1,5622	0,22	50,42	<,0001	2,04	1,45	2,87
45-66 år	0,4344	0,2349	3,42	0,0645	0,66	0,44	0,99
67-79 år	-1,3336	0,4745	7,90	0,0049	0,11	0,04	0,35
80 år + ...	-1,5127	0,7041	4,62	0,0317	0,09	0,02	0,53
Grunnskole	0,3933	0,0887	19,65	<,0001	1,43	1,08	1,89
Høyere utdanning	-0,4283	0,099	18,72	<,0001	0,63	0,46	0,87
Oslo	0,4666	0,1199	15,16	<,0001	1,43	0,98	2,09
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1816	0,1188	2,34	0,1263	0,75	0,51	1,09
Tettsteder 2000-19999	0,0506	0,1214	0,17	0,6768	0,94	0,64	1,38
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,4449	0,1221	13,28	0,0003	0,58	0,39	0,84
OECD 50	0,5362	0,1025	27,34	<,0001	2,92	1,96	4,37

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.13. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt HB. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-4,0015	0,2151	346,18	<,0001			
Kvinne	0,0678	0,0606	1,25	0,263	1,15	0,90	1,45
25-44 år	1,6421	0,2199	55,78	<,0001	2,45	1,74	3,46
45-66 år	0,5182	0,2355	4,84	0,0278	0,80	0,53	1,20
67-79 år	-1,2998	0,4748	7,49	0,0062	0,13	0,04	0,40
80 år + ...	-1,6051	0,7043	5,19	0,0227	0,10	0,02	0,54
Grunnskole	0,4192	0,0864	23,55	<,0001	1,47	1,11	1,93
Høyere utdanning	-0,4564	0,0979	21,72	<,0001	0,61	0,44	0,84
Oslo	0,3928	0,1209	10,55	0,0012	1,30	0,89	1,91
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1856	0,1191	2,43	0,1192	0,73	0,50	1,07
Tettsteder 2000-19999	0,0707	0,1218	0,34	0,5615	0,95	0,65	1,39
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,405	0,1224	10,95	0,0009	0,59	0,40	0,86
HB	0,5166	0,0728	50,38	<,0001	2,81	2,11	3,74

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.14. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt HB_sf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-3,6231	0,2221	266,22	<,0001			
Kvinne	0,0666	0,0609	1,20	0,2742	1,14	0,90	1,45
25-44 år	1,5467	0,2201	49,40	<,0001	2,09	1,48	2,94
45-66 år	0,4265	0,2352	3,29	0,0697	0,68	0,45	1,02
67-79 år	-1,3037	0,4747	7,54	0,006	0,12	0,04	0,37
80 år + ...	-1,4815	0,7042	4,43	0,0354	0,10	0,02	0,57
Grunnskole	0,3229	0,0897	12,96	0,0003	1,31	0,99	1,74
Høyere utdanning	-0,3752	0,0995	14,23	0,0002	0,65	0,47	0,90
Oslo	0,4103	0,1217	11,37	0,0007	1,38	0,94	2,03
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1665	0,1197	1,93	0,1642	0,78	0,53	1,14
Tettsteder 2000-19999	0,0554	0,1224	0,21	0,6508	0,97	0,66	1,43
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,3854	0,1229	9,83	0,0017	0,62	0,42	0,92
HB. sf	0,8043	0,0846	90,41	<,0001	5,00	3,59	6,96

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.15. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt EU60. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-2,9837	0,088	1150,24	<,0001			
Kvinne	0,2999	0,049	37,41	<,0001	1,82	1,50	2,21
25-44 år	-0,1257	0,126	1,00	0,3184	0,53	0,39	0,72
45-66 år	0,7029	0,0992	50,20	<,0001	1,20	0,97	1,50
67-79 år	0,0721	0,1414	0,26	0,61	0,64	0,45	0,90
80 år + ...	-1,1683	0,2537	21,21	<,0001	0,19	0,10	0,35
Grunnskole	0,7305	0,0687	113,03	<,0001	2,12	1,72	2,61
Høyere utdanning	-0,7104	0,0888	63,98	<,0001	0,50	0,38	0,67
Oslo	0,0505	0,1145	0,19	0,6592	0,92	0,65	1,29
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1652	0,0952	3,01	0,0828	0,74	0,55	1,00
Tettsteder 2000-19999	0,2922	0,0893	10,69	0,0011	1,17	0,88	1,56
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,3145	0,0899	12,25	0,0005	0,64	0,48	0,85
EU60	0,5557	0,0578	92,46	<,0001	3,04	2,42	3,81

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.16. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt EU60_sbf. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-2,5643	0,1000	656,97	<,0001			
Kvinne	0,3224	0,0493	42,72	<,0001	1,91	1,57	2,31
25-44 år	-0,1537	0,1274	1,45	0,2279	0,59	0,43	0,80
45-66 år	0,5106	0,0986	26,80	<,0001	1,15	0,92	1,43
67-79 år	0,1176	0,1410	0,70	0,4041	0,77	0,55	1,09
80 år + ...	-0,8491	0,2504	11,50	0,0007	0,29	0,16	0,55
Grunnskole	0,6869	0,0696	97,31	<,0001	2,04	1,65	2,53
Høyere utdanning	-0,6595	0,0893	54,54	<,0001	0,53	0,40	0,71
Oslo	0,0769	0,1152	0,45	0,5046	1,00	0,71	1,41
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1564	0,0956	2,68	0,1019	0,79	0,59	1,07
Tettsteder 2000-19999	0,2917	0,0898	10,55	0,0012	1,24	0,93	1,66
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,2899	0,0903	10,30	0,0013	0,69	0,52	0,93
EU60 sbf.....	0,8082	0,0692	136,47	<,0001	5,04	3,84	6,60

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.17. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt OECD50. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-2,7875	0,1018	750,38	<,0001			
Kvinne	0,3164	0,0488	41,99	<,0001	1,88	1,56	2,28
25-44 år	-0,2602	0,1304	3,98	0,0459	0,53	0,39	0,72
45-66 år	0,583	0,0973	35,91	<,0001	1,23	0,99	1,53
67-79 år	0,0744	0,1404	0,28	0,5961	0,74	0,53	1,04
80 år + ...	-0,7755	0,2490	9,70	0,0018	0,32	0,17	0,59
Grunnskole	0,7717	0,0681	128,59	<,0001	2,23	1,81	2,75
Høyere utdanning	-0,7419	0,0885	70,34	<,0001	0,49	0,37	0,65
Oslo	0,0533	0,1143	0,22	0,6412	0,91	0,65	1,28
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1837	0,0949	3,75	0,053	0,72	0,53	0,97
Tettsteder 2000-19999	0,295	0,0890	10,99	0,0009	1,16	0,87	1,54
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,3118	0,0895	12,12	0,0005	0,63	0,48	0,84
OECD50	0,5628	0,0744	57,24	<,0001	3,08	2,30	4,13

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.18. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt OECD50_sbf. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-2,5748	0,1130	519,35	<,0001			
Kvinne	0,3166	0,0490	41,83	<,0001	1,88	1,56	2,28
25-44 år	-0,141	0,1269	1,24	0,2664	0,62	0,46	0,84
45-66 år	0,5128	0,0983	27,20	<,0001	1,19	0,95	1,48
67-79 år	0,0692	0,1399	0,25	0,6206	0,76	0,54	1,07
80 år + ...	-0,7811	0,2486	9,87	0,0017	0,33	0,18	0,61
Grunnskole	0,7232	0,0693	108,96	<,0001	2,12	1,72	2,62
Høyere utdanning	-0,6951	0,0890	60,96	<,0001	0,51	0,39	0,68
Oslo	0,0951	0,1143	0,69	0,4054	0,98	0,70	1,37
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1819	0,0950	3,66	0,0556	0,74	0,55	1,00
Tettsteder 2000-19999	0,2843	0,0892	10,16	0,0014	1,18	0,89	1,57
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,3177	0,0898	12,50	0,0004	0,65	0,48	0,86
OECD50 sbf.....	0,7222	0,0830	75,79	<,0001	4,24	3,06	5,87

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.19. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt HB. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-2,9036	0,0904	1031,24	<,0001			
Kvinne	0,3061	0,0490	39,02	<,0001	1,84	1,52	2,24
25-44 år	-0,1898	0,1267	2,24	0,1341	0,54	0,40	0,74
45-66 år	0,6213	0,0981	40,13	<,0001	1,22	0,98	1,52
67-79 år	0,0757	0,1413	0,29	0,5919	0,71	0,50	0,99
80 år + ...	-0,9305	0,2510	13,74	0,0002	0,26	0,14	0,48
Grunnskole	0,7483	0,0682	120,20	<,0001	2,16	1,75	2,66
Høyere utdanning	-0,7257	0,0886	67,05	<,0001	0,50	0,37	0,66
Oslo	0,0264	0,1146	0,05	0,8176	0,90	0,64	1,26
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1782	0,0951	3,51	0,0609	0,73	0,54	0,99
Tettsteder 2000-19999	0,2904	0,0893	10,57	0,0012	1,17	0,88	1,56
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,2727	0,0900	9,19	0,0024	0,67	0,50	0,89
HB	0,5517	0,0593	86,59	<,0001	3,01	2,39	3,80

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabell A.20. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt HB_sf. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt

	Estimate	Standard Error	Wald Chi-Square	Pr > ChiSq	Point Estimate	95% Wald Confidence Limits	
Intercept	-2,5617	0,1033	615,45	<,0001			
Kvinne	0,3165	0,0492	41,36	<,0001	1,88	1,55	2,28
25-44 år	-0,148	0,1272	1,35	0,2447	0,62	0,45	0,84
45-66 år	0,5303	0,0983	29,09	<,0001	1,21	0,97	1,51
67-79 år	0,0705	0,1408	0,25	0,6166	0,77	0,54	1,08
80 år + ...	-0,7911	0,2497	10,04	0,0015	0,32	0,17	0,60
Grunnskole	0,6973	0,0695	100,66	<,0001	2,05	1,66	2,53
Høyere utdanning	-0,6784	0,0891	57,97	<,0001	0,52	0,39	0,69
Oslo	0,0489	0,1153	0,18	0,6715	0,95	0,67	1,33
Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø og Akershus	-0,1591	0,0954	2,78	0,0955	0,77	0,57	1,04
Tettsteder 2000-19999	0,2736	0,0898	9,27	0,0023	1,19	0,89	1,59
Tettsteder 200-1999 og spredtbygd	-0,2654	0,0903	8,64	0,0033	0,69	0,52	0,93
HB	0,7857	0,0725	117,59	<,0001	4,81	3,62	6,39

Kilde: Levekårsundersøkelsen, EU-SILC 2009, Statistisk sentralbyrå

Tabellregister

2.1.	Overlapp mellom ulike lavinntektsdefinisjoner, prosent.....	12
2.2.	Andel personer under ulike lavinntektsgrenser etter kjønn, alder og bosted. 2009 (2008 inntekter)	13
2.3.	Andel personer under ulike lavinntektsgrenser i ulike grupper. 2009 (2008 inntekter)	16
2.4.	Andel som synes det er vanskelig å få endene til å møtes og ikke kan greie en uforutsett regning, etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009.....	17
2.5.	Andel som synes det er vanskelig å få endene til å møtes og ikke kan greie en uforutsett regning, i ulike grupper. Prosent, 2009.....	18
2.6.	Andel som synes det er vanskelig å få endene til å møtes og ikke kan greie en uforutsett regning, etter ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009.....	19
3.1.	Andel personer som ikke har, og ikke har råd til ulike goder etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009	21
3.2.	Andel personer som ikke har, og ikke har råd til ulike goder i ulike grupper. Prosent, 2009	22
3.3.	Andel personer som ikke har, og ikke har råd til ulike goder etter ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter).....	22
3.4.	Andel personer som ikke har, og ikke har råd til et antall materielle goder etter ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter).....	24
3.5.	Andel personer med ulike betalingsproblemer etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009 (2008 inntekter).....	27
3.6.	Andel personer med betalingsproblemer i ulike grupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter)	27
3.7.	Andel personer med betalingsproblemer i ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter)	28
4.1.	Andel personer som ikke har og ikke har råd til ulike sosiale goder etter kjønn, alder og bosted. Prosent, 2009	30
4.2.	Andel personer som ikke har og ikke har råd til ulike sosiale goder i ulike grupper. Prosent, 2009.....	31
4.3.	Andel personer som ikke har og ikke har råd til ulike sosiale goder i ulike lavinntektsgrupper. Prosent, 2009 (2008 inntekter).....	32
5.1.	Andel barnefamilier som barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til nye klær og to par sko. Prosent 2009	35
5.2.	Andel barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til ulike kostholdsgoder. Prosent 2009.....	36
5.3.	Andel barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til bøker eller leker, eller mangler sted for lekser og utendørslek. Prosent 2009	37
5.4.	Andel barnefamilier hvor barna ikke har eller ikke har råd til ulike sosiale goder. Prosent 2009.....	38
Vedlegg		
A.1.	Bruttoutvalg, uvektet nettoutvalg og vektet nettoutvalg etter kjønn, alder, utdanning og familjestørrelse, 2009. Prosent.....	42
A.2.	Forventet standardavvik for observerte prosentandeler ved ulike utvalgsstørrelser. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt.....	43
A.3.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt EU60. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	43
A.4.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt EU60_sbf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	44
A.5.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt OECD50. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	44
A.6.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt OECD50_sbf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	44
A.7.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt HB. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	45
A.8.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for ikke å ha råd til eller ikke disponere minst ett materielt gode, lavinntekt HB_sf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	45
A.9.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt EU60. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt.....	45
A.10.	Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt EU60_sbf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt.....	46

A.11. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt OECD50. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt.....	46
A.12. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt OECD50_sbf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	46
A.13. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt HB. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	47
A.14. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å oppleve minst to betalingsproblemer, lavinntekt HB_sf. Referansegruppe: Menn, 16-24 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt.....	47
A.15. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt EU60. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	47
A.16. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt EU60_sbf. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	48
A.17. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt OECD50. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	48
A.18. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt OECD50_sbf. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt	48
A.19. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt HB. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt.....	49
A.20. Regresjonsanalyse for sannynlighet for å være sosialt ekskludert, lavinntekt HB_sf. Referansegruppe: Menn, 45-66 år, videregående utdanning, bosatt i tettsted 20 000 og over, ikke lavinntekt.....	49